

LA IMPORTÀNCIA DELS FONS NOTARIALS PER L'ESTUDI DE LA HISTÒRIA LOCAL

Tutor: Joan J. Busqueta Riu

Alumna: Núria Preixens Vidal

Grau d'Història

Universitat de Lleida

2017-2018

Resum:

Els fons notariais, amb tota la documentació que hi és continguda, resulten clau per la recerca històrica, així com per la d'altres àmbits de les ciències socials. En el present treball s'intenta mostrar la relació entre l'estudi de la documentació notarial, en aquest cas més enfocat a l'àmbit rural, i l'estudi de la societat. Es repassa la importància dels arxius, els notaris i escriptors, el seu context en l'Edat Mitjana, i els seus instruments, veient també el paper d'aquesta documentació en la vida rural. Per finalitzar, s'inclou un annex amb les transcripcions de vint textos de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques.

Paraules clau:

Fons notariais, notari, arxiu, fonts documentals, estudi social, Edat Mitjana, comunitat rural, Lleida, Borges Blanques

Resumen:

Los fondos notariales, con toda la documentación en ellos contenida, resultan clave para la investigación histórica, así como para la de otros ámbitos de las ciencias sociales. En el presente trabajo se intenta mostrar la relación entre el estudio de la documentación notarial, es este caso más centrado en el ámbito rural, y el estudio de la sociedad. Se repasa la importancia de los archivos, los notarios y escribanos, su contexto en la Edad Media, y sus instrumentos, viendo también el papel de esta documentación en la vida rural. Para finalizar, se incluye un anexo con las transcripciones de veinte textos del Archivo Parroquial de Borges Blanques.

Palabras clave:

Fondos notariales, notario, archivo, fuentes documentales, estudio social, Edad Media, comunidad rural, Lleida, Borges Blanques

Abstract:

Notarial records, with all its documentation, can be key for historic research, as well as for other areas in social sciences. This paper tries to show the relation between the study of notarial documentation, in this case focused in the rural area, and the study of

society. We review the importance of archives, notaries, their context in Middle Age, and their instruments, seeing also the role of this documentation in rural life. To end, we include an appendix with the transcripts of twenty texts from the Borges Blanques Parish Archive.

Keywords:

Notarial records, notary, archive, documentary source, social study, Middle Age, rural community, Lleida, Borges Blanques

ÍNDIX

0. Agraïments.....	5
1. Introducció.....	5
1.1. Motivació.....	5
1.2. Objectius	5
1.3. Estructura	6
2. El notariat. Introducció.....	7
3. Les fonts documentals i l'estudi social	7
4. El notariat i el seu funcionament	15
4.1. Escribanies judicials, vicarials i senyorials	18
4.2. Les cúries	19
4.3. Arxius notariaus i món pagès	19
4.4. Família i consum	22
4.5. La comunitat pagesa	24
5. Els notaris i els escrivans	27
5.1. Antecedents	27
5.2. El notariat en època medieval.....	28
6. Els instruments notariaus	33
7. Conclusió	37
8. Bibliografia	39
9. Annex. Exemple del cas de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques.....	47
9.1. Transcripció dels documents.....	48
9.2. Temàtiques per un futur estudi de recerca	66

0. Agraïments

Abans d'iniciar amb el present treball, m'agradaria agrair al tutor del mateix, el Dr. Busqueta, la seva ajuda en la seva realització. Les seves indicacions i el seu seguiment al llarg del procés de redacció han permès que aquest sigui el resultat d'aquests mesos de treball i esforç.

De la mateixa manera, aprofito també per agrair a tots aquells professors que al llarg d'aquests anys a la universitat m'han transmès la seva estima per la història, especialment als que m'han encoratjat a descobrir els arxius en general i entusiasmat per la documentació en particular.

1. Introducció

1.1. Motivació

L'origen de l'elecció d'aquest tema de treball, així com de la meva dedicació a la història, a l'edat mitjana i a la documentació, rau en el treball de recerca que vaig realitzar en l'última etapa d'institut. En aquest treball transcrivia, traduïa i analitzava dos pergamins d'inicis del segle XV d'una família de les Garrigues¹. Ja des d'aquell primer moment, de la mà del Dr. Busqueta, em vaig introduir en el món de la paleografia, que ha estat des d'aleshores la meva passió. Amb la realització d'aquell estudi em vaig introduir en el món de la investigació i de la documentació, i és per això que pel present treball, acabant aquesta primera etapa universitària, he volgut aprofundir en el coneixement dels arxius, els formularis i el món de la documentació, així com en els notaris, la relació amb la societat rural i el seu estudi.

1.2. Objectius

En aquest treball pretenem realitzar una aproximació a la institució notarial, centrant-nos en la baixa edat mitjana, tot presentant els seus principals trets de funcionament. Havent ja mencionat què em mou a fer aquest treball, anuncio que no em proposo resoldre cap hipòtesi, sinó realitzar un estudi bibliogràfic del notariat, els escrivans i les

¹ N. Preixens Vidal, "Descobrint la paleografia: més de 500 anys d'història en un calaix. Transcripció, traducció i estudi de dos manuscrits inèdits del segle XV procedents d'un arxiu particular del Soleràs", a *Traces. X Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*, Centre d'Estudis de les Garrigues, 2016, pp. 279-295.

fonts documentals i el món pagès. Si bé en un primer moment la idea era centrar-me en la zona geogràfica de les Garrigues, finalment m'he decantat per un context general com és Catalunya, centrant-me en alguns aspectes en el context de Lleida.

1.3. *Estructura*

L'estructura que he procurat seguir en el present treball ha estat la següent. Un primer apartat, a mode d'introducció, exposant alguns dels trets principals del notariat en el context que engloba l'estudi. A continuació he realitzat una aproximació a la relació de les fonts documentals i els estudis socials. Seguidament, presento el notariat i diversos factors connectats a aquest, així com el seu lligam i la seva presència en l'àmbit local i familiar del context rural. Continuo amb un apartat descriptiu dels notaris i escrivans, així com dels instruments notariaus. Després de la conclusió i la bibliografia emprada, incloc un annex amb l'exemple pràctic del cas de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques, acompanyat de les transcripcions d'alguns dels seus documents.

2. El notariat. Introducció

A partir del segle XIII es produeix una profunda difusió del Dret Comú, que comporta una veritable renovació documental². Aquest és també el moment en que es passa de l'escrivent al notari públic, de la *charta* a l'*instrumentum*, donat per la influència del renaixement del Dret iniciat a Bolonya des del segle XI³. Amb aquesta transformació del món notarial es permet a aquesta institució prendre importància i obrir-se pas en la societat, que requereix validar els seus actes, íntimament relacionats amb les transaccions comercials, el mercat i els canvis econòmics que es donen en el conjunt de la societat, assolint al llarg dels segles dels períodes medieval i modern una gran importància tant pel moment com per a font d'investigació posterior⁴. És en aquest context, aproximadament entre els segles XIII i XVI, que queda emmarcat el present treball.

La institució notarial, tal i com amplièm més endavant, es consolida a partir del segle XIII, època en que apareixen les reglamentacions bàsiques del notariat a la majoria de regnes de la Corona. A Catalunya però ens trobem davant d'un cas particular, ja que en trobar-se fragmentada la propietat de les notaries, s'estableix una ordenació consuetudinària pròpia, amb regulacions i disposicions diverses⁵.

3. Les fonts documentals i l'estudi social

L'estudi de les institucions notariais i de les notaries en el nostre territori pren volada en la dècada dels anys 70 del segle passat, en que ja se'n marcaren algunes pautes de la mà de, per exemple, A. Canellas⁶. Un altre estudiós a destacar per ser un dels primers en posar en coneixement aquelles propostes és J. Trenchs Òdena. Trenchs, amb un recull bibliogràfic sobre el notariat⁷, posava de manifest la riquesa de treballs que havia proporcionat la historiografia notarial fins aquell moment, però també treia

² J. Bono Huerta, *Historia del Derecho Notarial Español*, I, 2, Madrid, 1982.

³ J.M. Pons Guri. "De l'escrivent al notari i de la 'charta' a l'instrument. Recepció dels usos notariais itàlics a Catalunya", a *Lligall*, 7, 1993.

⁴ J. Bono Huerta, *Historia del Derecho Notarial Español*, I, 1, Madrid, 1979.

⁵ J. Bono Huerta, *Historia del Derecho Notarial Español*, I, 1, Madrid, 1979, p. 293.

⁶ A. Canellas López, "La investigación diplomática sobre cancillerías y oficinas notariales: estado actual", a *Actas de las Primeras Jornadas de Metodología aplicada a las Ciencias Históricas*, vol. V, pp. 201-222, Santiago de Compostela, 1975.

⁷ J. Trenchs Òdena, "Bibliografía del notariado en España (siglo XX)", a *EHDAP*, IV, pp. 193-237, 1974.

a la llum la gran quantitat de qüestions que quedaven per resoldre. Al mateix temps, Trenchs va iniciar una sèrie de treballs sobre les cancelleries⁸, seguint en part el discurs de Canellas. Al llarg de les darreres dècades han anat apareixent noves investigacions que exposen resultats destacats i d'on destacarien autors com M. Teresa Ferrer Mallol⁹ i Josep M. Pons Guri¹⁰. Amb la celebració del Primer Congrés d'Història del Notariat Català l'any 1994, quedà demostrat clarament l'interès existent a Catalunya pels notaris i la seva història. Aquesta sèrie de congressos permeteren crear una plataforma on debatre i discutir sobre el tema del notariat i, per altra banda, proporcionà un important impuls per la historiografia de la matèria, així com per la publicació de catàlegs dels fons notariais d'arxius i l'edició de protocols notariais medievals¹¹. Aquests nous treballs han permès anar completant poc a poc els buits que encara hi ha en la recerca sobre el notariat, aportant noves dades.

Un dels factors que romanen a dia d'avui encara més desconeguts per la historiografia respecte als notariats és la seva organització i el seu funcionament a nivell local, sempre remarcant que ens centrem en l'edat mitjana, ja que de cara a l'època moderna el coneixement ja n'és notablement superior. Arreu del territori català trobem varies edicions de diversos manuals notariais. Trobem també estudis que es centren en els notaris i els formularis notariais, que resulten ser eines importants i fonamentals per a l'activitat de les escriptories. Alguns d'aquests treballs han utilitzat també els protocols notariais com a base documental, i és que les fonts notariais són

⁸ J. Trenchs Òdena, "La Cancillería de Enrique IV, rey de Cataluña (1462-1464): Unas notas", a *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, I, pp. 195-206, 1982, i *Las cancellerías de la Corona de Aragón y Mallorca desde Jaime I a la muerte de Juan II*, Saragossa, 1983.

⁹ M.T. Ferrer i Mallol, "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes", a *EHDAP*, IV, pp. 29-211, 1974; "Notariat laic contra notariat eclesiàstic. Un episodi de la pugna entre ambdós a Girona (1374-1378)", a *EHDAP*, V, pp. 19-34, 1977; "Cartes i bitllets privats en els manuals del notari barceloní Narcís Guerau Gili (segle XV)", a *Miscel·lània Aramon i Serra*, vol. II, pp. 197-217, Barcelona, 1980.

¹⁰ J.M. Pons Guri, "Característiques paleogràfiques dels llibres notariais catalans fins al 1351", a *Recull d'Estudis Jurídics Catalans*, vol. I, Barcelona, pp. 191-218, 1989; "Llibres notariais catalans", a *Rubrica. Trivium, Quadrivium, Studium. Las abreviaturas en la enseñanza medieval*, 4, pp. 97-109, 1990.

¹¹ Alguns exemples: M. Fuentes i Gasó, *Inventari dels protocols notariais de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1987; L. Pagarolas i Sabaté, *El protocol del notari Bonanat Rimentol (1351)*, Barcelona, 1991. P. Puig i Ustrell, *Capbreu primer de Bertran acòlit, notari de Terrassa, 1237-1242*, Barcelona, 1992.

fonamentals a l'hora de realitzar estudis sobre economia, societat i l'anomenada història de les mentalitats¹².

Aquesta és, doncs, la situació historiogràfica existent al voltant de la institució notarial i la seva activitat. La proliferació d'estudis no és gaire extensa, tot i que és molt remarcable aquells que s'han anat realitzant en els últims anys i les qüestions que aquests han anat resolent. Els treballs que aprofundeixen en aspectes concrets del notariat són fonamentals per conèixer el funcionament d'aquesta institució, tan arrelada al nostre país. Tot i això, cal remarcar que pel que fa a les terres de Lleida, és evident que es tracta d'un tema en el qual encara és necessària realitzar una aproximació major.

Cal mencionar que normalment s'ha tractat la implantació del notariat en relació a la història de la documentació. En aquest nivell jurídic i diplomàtic es presenta com un avantatge més enllà de la *charta* altmedieval, pel valor que li conferí el fet de garantir l'autenticitat documental. Hem d'estar atents, però, als canvis socials que es produeixen en paral·lel a aquests canvis documentals. S'ha de tenir en compte que més enllà de la canonització teòrica duta a terme a Bolonya, historiadors com A. Bartoli Langeli¹³ demostren com de variada pot arribar a ser la materialització del notariat segons l'àmbit polític que analitzem. Bartoli Langeli afirma de manera contundent que "è il soggetto politico che crea il nuovo notariato, non la prassi notariale o l'elaborazione di scuola"¹⁴.

Més enllà del lligam amb l'emergència de les ciutats i els afers comercials i de crèdit, aquesta aproximació en l'estudi de la vinculació entre el notariat i la història social i política no ha tingut un excessiu seguiment aquí. Els estudis sobre l'emergència del notariat s'han centrat sobretot en contrastar la progressiva semblança amb el model teòric canonitzat per les *ars notariae* de mitjans de segle XIII. Gràcies a aquests estudis disposem d'un sòlid coneixement sobre la cronologia de la recepció de les clàusules del dret comú, així com de la gènesi de l'instrument notarial, però aquests aspectes s'han desvinculat habitualment del seu entorn polític i social.

¹² *Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada: la documentación notarial y la historia*, Santiago de Compostela, 1984.

¹³ A. Bartoli Langeli, *Notai. Scrivere documenti nell'Italia medievale*, Ed. Viella, Roma, 2006.

¹⁴ A. Bartoli Langeli, *Notai. Scrivere documenti nell'Italia medievale*, p.14, 2006.

La història del món rural, sobretot la d'època medieval, no es pot basar únicament en una font d'informació perquè, per si sola, seria insuficient. Cal, doncs, comparar les dades que ens proporcionen els diversos tipus de documents escrits que s'han conservat per completar les imatges parcials.

L'orientació teòrica d'una investigació requereix l'aplicació d'una metodologia i d'unes tècniques específiques en connexió amb els temes que es pretenen abordar, sobretot quan es promou l'ús de fonts documentals històriques¹⁵. Presentar l'ús i la utilitat de les fonts notariais és un dels passos bàsics per portar a terme una recerca.

Progressivament dins el camp de la recerca històrica, les fonts notariais han esdevingut un pilar documental de gran importància a l'hora de permetre realitzar una aproximació a la història del nostre país. La seva continuïtat, homogeneïtat i globalitat ha fet possible aprofundir en aspectes tan rellevants com els diferents contractes d'arrendament, l'endeutament, les vendes de terres, les tècniques i l'instrumental de treball del camp, així com els nivells de riquesa o la cultura material entre d'altres. Un exemple d'estudi en què es posa de manifest aquestes possibilitats el trobem en l'estudi d'A. Capdevila en el seu article sobre la crisi finisecular del set-cents al Maresme¹⁶, en el qual, a partir de la informació abans referida, explica com les fonts notariais serveixen com a indicador econòmic.

Dins de l'estudi notarial, cal tenir en compte la gran quantitat de documentació que es conserva en els registres notariais. La quantitat és encara major pel que fa a documentació d'època moderna, provocant moltes vegades una divisió metodològica entre modernistes i medievalistes. Els medievalistes en aquest sentit s'han interessat sobretot per la història del notariat i el seu principi institucional i, veient la poca documentació anterior al s. XV referents al tema, en molts casos s'han vist forçats a prendre en general les escasses informacions anteriors a aquell moment. Per altra banda, els modernistes acostumen a pensar que la gènesi del notariat queda massa llunyà del seu àmbit d'estudi, dedicant així la seva atenció a problemes heurístics i interpretatius que plantegen la necessitat de fer classificacions temàtiques i sondejos.

¹⁵ X. Roigé; F. Estrada; O. Beltrán, *Tècniques d'investigació en antropologia social*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1999.

¹⁶ A. Capdevila, "Les fonts notariais com a indicador econòmic. La crisi finisecular del set-cents al Maresme", a *Documentació notarial i arxius*, pp. 193-200, 2006.

En una posició intermèdia, alguns medievalistes que afortunadament, ja sigui per localització i època d'estudi, disposen d'un major gruix documental, participen de les preocupacions d'ambdós sectors, suposant una situació privilegiada per avançar en la comprensió de les fonts i facilitar les condicions d'accés al conjunt d'investigadors¹⁷.

Avui en dia és imprescindible l'ús de fonts documentals en qualsevol investigació de caràcter històric. Quan una recerca adopta una perspectiva temporal, el treball documental resulta essencial i els arxius resulten ser els referents més freqüents. L'exploració documental comporta una examinació sistemàtica d'arxius, amb la finalitat de formular o de provar hipòtesis. Un arxiu comprèn un conjunt de documentació produïda i rebuda per un organisme públic o privat o per un individu, i que es conserva en previsió d'una utilització jurídica o històrica. Poden ser de diversos tipus i ens ofereixen informació molt variada. Per la recerca històrica, però, aquells que acostumen a resultar més valorats i utilitzats per la informació que ofereixen són els arxius notariais, els generals, municipals i els eclesiàstics i parroquials.

Depenent de l'àmbit d'estudi pel qual s'inicia la cerca, serà més convenient acudir a un arxiu de determinada tipologia¹⁸. De l'àmplia documentació procedent dels arxius eclesiàstics, la que més destaca és tota aquella referent directament a la població, tal com els registres de baptismes, de casaments, de defuncions i visites pastorals entre d'altres, ja que proporcionen informació primordial sobre els successos vitals. No cal oblidar també la presència d'altra documentació, que a vegades pot quedar en segon pla, com les consuetes i els llibres de confraries. L'oficialitat de l'utilització d'aquests registres parroquials rau en el decret institucional de les disposicions del Concili de Trento de l'any 1562. En aquestes disposicions s'establia l'obligació de mantenir un registre de les actes de baptismes, matrimonis i òbits¹⁹. Gràcies a aquests decrets es va generar una gran base documental que és el nucli dels arxius parroquials.

Dels arxius municipals, les fonts més destacables són les demogràfiques, les fiscals, les cadastrals i els llibres d'actes. Un dels problemes que afecta l'ús d'aquesta

¹⁷ J.M. Cruselles Gómez, "Las fuentes notariales y la investigación histórica", a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la edad media*, pp. 7-34, Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2004.

¹⁸ P. Gifre; J. Matas; S. Soler, *Els arxius patrimonials*, CCG Edicions, AHRCG i ILCC de la Universitat de Girona, Girona, 2002.

¹⁹ M. Planas Roig, "Els arxius eclesiàstics", a *Annals*, Institut d'Estudis Empordanesos, vol. 21, 1988, pp. 283-289.

documentació és l'estat de conservació en el que es pot trobar la documentació i el fet que no es disposi d'una organització efectiva que afavoreixi la consulta. D'altra banda, la generalització dels estudis socials en els últims anys ha portat a una revalorització dels arxius locals i dels particulars, útils sobretot per les investigacions sobre família i parentiu, per analitzar el cicle de la vida domèstica i el sistema de transmissió del patrimoni.

Els arxius generals contenen els fons documentals produïts per una institució d'àmbit autonòmic, nacional o supranacional, depenent de l'àmbit de l'organisme productor²⁰. A tall d'exemple podem destacar l'Arxiu de la Corona d'Aragó²¹, a Barcelona, on s'hi conserva la documentació de les institucions de l'antiga Corona, dels comtes de Barcelona, els títols del patrimoni reial i de la Cancelleria Reial, entre d'altres.

En els arxius de protocols notariaus és on es troben els documents més útils per a profunditzar en estudis sobre herències i patrimonis. Així mateix, hipoteques i contractes de compravenda, contractes d'arrendament que resulten importants de cara a l'estudi de l'economia i l'estructura social de les parts implicades.

Amb la finalitat d'analitzar les condicions d'accés i de transmissió del patrimoni i les estratègies de successió més usuals a la zona de la Catalunya Nova, la consulta s'ha dirigit bàsicament cap a dos grups de documents notariaus²². En primer lloc cap als capítols matrimonials, les estimacions de roba i les èpoques de rebuda de dots, relacionats amb el moment del matrimoni. En segon lloc vers els testaments, les clàusules addicionals i els codicils, sovint relacionats amb el moment de la mort.

Els capítols matrimonials són un recurs jurídic utilitzat com a instrument regulador de la transmissió de la propietat, amb l'elecció de l'hereu i l'expressió d'institucions jurídiques catalanes, com per exemple el dot. Aquesta serà una pràctica generalitzada que durarà fins a finals del segle XIX, i que eren atorgats habitualment en la notaria o en la sagristia, abans de la celebració del matrimoni. Com a fonts documentals ofereixen una gran riquesa i possibilitats metodològiques. Aquests documents, agafats

²⁰ *Diccionario de Terminología Archivística*, Subdirección General de los Archivos Estatales, 1995. Versió electrònica disponible a <https://www.mecd.gob.es/cultura/areas/archivos/mc/dta/portada.html>.

²¹ Web de l'Arxiu de la Corona d'Aragó disponible a <https://www.mecd.gob.es/archivos-aca/portada.html>.

²² M.D. Pelegrí i Aixut, "Fonts notariaus i arxius a les Garrigues: Documents per a la recerca", a *Documentació notarial i arxius*, pp. 115-118, 2006.

en conjunt, ens permeten analitzar aspectes demogràfics, estructures socials i els nivells de riquesa que mostren els llegats de cada família. Per altra banda, també reflecteixen la manera de transmetre la propietat, la valoració de la terra i, en definitiva, la lògica econòmica i social del matrimoni.

Pel que fa als testaments i la informació que d'ells en podem extreure, poden ser analitzats com l'expressió de l'economia de la família i de les formes de transmissió de l'herència. El testament és el document on es confirma l'elecció de l'hereu i on es determinen les dotacions als altres membres de la família. D'aquesta manera ens és possible examinar aspectes com la posició de cada membre del grup domèstic, una alternativa al model d'hereu universal únic a Catalunya, la forma de distribució de béns i, entre altres, l'estatus amb què es condiciona als fills. Cal tenir en compte també que el testament forma part i exerceix una funció específica i important en el cicle de vida familiar i en les relacions de parentiu, ja que suposa l'inici d'una nova etapa que comporta el compliment de pactes, mentre que, tal i com apunten molts historiadors, també pot arribar a esdevenir l'origen de conflictes i de disputes familiars²³.

En la redacció dels testaments es solien incloure un seguit de clàusules com estipulacions espirituals, manifestacions sobre l'herència que incloïen el nomenament de l'hereu així com els drets i les obligacions que adquireix com a successor, l'especificació de clàusules declarant els béns llegats i, per últim, aspectes jurídics com l'assignació de tutors per als membres menors de la casa o pel mateix hereu fins que aquest arribi a una certa edat.

La incorporació del ric patrimoni documental que conservem a Catalunya i la quantitat i qualitat d'informació que ens aporta per a la investigació és indiscutible²⁴. Dins d'aquest ric patrimoni destaquen la documentació notarial, especialment pel que fa a l'edat mitjana i moderna. Tot i que els recursos de que es disposa són escassos, la recuperació i preservació d'aquest patrimoni està en constant creixement d'importància entre els professionals de l'arxivística.

²³ X. Roigé, "Herencia conflictiva y precariedad económica. Tensiones familiares en el Priorat" a D. Comas; A. González, (Ed.), *Familia y relaciones de parentesco. Matrimonio, familia y parentesco. Estudios desde la antropología social*, Generalitat Valenciana – Institut Valencià de la Dona, València, pp. 35-44, 1990.

²⁴ T. López i Pizcueta, "Nous suports per a la conservació dels fons notariais", a *Documentació notarial i arxius*, pp. 295-307, 2006.

Actualment podem afirmar que s'han dut a terme importants projectes de preservació i recuperació documental, tot i que la majoria d'ells són dels segles XIX i XX. I és que si bé recórrer a les fonts notariais és habitual pels historiadors, a la Península, en les darreres dècades, s'ha vist aquesta pràctica reforçada per part de la història social, econòmica i política. Això permet que es pugui acumular experiència per sistematitzar i comparar, ajudant a resoldre algunes de les qüestions que plantejaven els estudiosos, i facilitant sempre futures línies d'investigació. Tot i això, les fonts notariais continuen sent, en general, poc conegudes i utilitzades²⁵.

A dia d'avui són diverses les institucions que posen a l'abast del gran públic, però sobretot dels historiadors, projectes de difusió de fons documentals. Alguns d'aquests són, per exemple, l'Arxiu Municipal de Roses, que realitzà un buidatge exhaustiu de tots els instruments notariais continguts tant en els protocols de la notaria de Roses d'època medieval i moderna com en els volums corresponents al darrer terç del segle XIX, tot en el període històric de 1385 a 1887. És consultable a partir del web de l'AMR, i s'han publicat articles sobre el seu estat actual i les línies de futur²⁶. Lligat a aquest projecte trobem l'Institut d'Estudis Empordanesos, dedicat tant a la recerca com a la difusió del coneixement i la cultura catalana en la zona empordanesa, amb estudis sobre l'arqueologia, la història, la geografia, l'economia, les ciències naturals, les ciències socials i les humanitats en general²⁷.

Un altre projecte al que ens hem de referir obligatòriament tot i estar més encarat a l'estudi filològic, és el *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* (GMLC), en la Institució Milà i Fontanals (CSIC). El seu equip de recerca, a partir de la transcripció i buidatge de documents notariais medievals, així com de textos literaris, jurídics i científics, elabora un glossari que ajuda a la comprensió, per part de filòlegs, historiadors, juristes i, en general, de qualsevol persona interessada en l'Alta Edat Mitjana, de la documentació produïda en els territoris corresponents al domini lingüístic del català entre els segles IX i XII, textos que s'erigeixen com a testimoni escrit de la llengua llatina medieval,

²⁵ J.M. Cruselles Gómez, "Las fuentes notariales y la investigación histórica", a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la Edad Media*, p. 7, 2004.

²⁶ J.M. Barris i S. Mancebo, "La història s'escriu a cal notari. El projecte de descripció dels instruments notariais de l'antiga notaria de roses", a *Documentació notarial i arxius*, pp. 215-224, 2006.

²⁷ Consulta del web de l'Institut d'Estudis Empordanesos disponible a <http://iee.cat/>.

però també de la incipient llengua romanç²⁸. Per realitzar el diccionari, l'equip del GMLC parteix d'un fitxer manual que supera les 50.000 fitxes, així com d'un ampli corpus de textos digitalitzats que arriba, avui en dia, als més de 23.000 documents²⁹. A través del seu web així com dels diversos volums publicats, difonen i permeten atansar al públic general la consulta de les diverses veus que apareixen en els documents i la identificació d'aquests.

Per últim cal fer necessàriament esment de la revista *Archivo Hispalense*³⁰. Aquesta revista de l'Arxiu de la Diputació Provincial de Sevilla es tracta d'una publicació que engloba temes tan històrics com literaris i artístics. No es centren en una cronologia concreta, sinó que l'única delimitació dels seus articles és la geogràfica, acotant-se als límits de l'antic Regne de Sevilla. El fil conductor de tots els articles des de la seva fundació l'any 1886 és que han de basar-se o tractar del món de l'arxivística i els fons dels arxius.

D'aquesta manera hem vist diversos exemples a nivell local, autonòmic i regional de la importància i difusió de l'arxivística i la documentació que continuen vives i agafant un caire interdisciplinari.

4. El notariat i el seu funcionament

Les institucions notariais han estat des del segle XIII estretament vinculades al nostre territori. Per això, tal i com senyala Laureà Pagarolas³¹, la documentació produïda per garantir la seguretat jurídica dels negocis privats és la tipologia documental més oportuna per fer una aproximació al coneixement històric, ja sigui d'un personatge, d'un estament o d'una comunitat.

²⁸ A. Gómez Rabal, "La realització d'un projecte lexicogràfic: el *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*; La seva història, el seu present, les seves perspectives", a A.M. Badia i Margarit i J. Veny, *Estudis Romànics*, XXX, 2008.

²⁹ A. Gómez Rabal, "En torno a la nueva edición del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*", a Martínez Gázquez et al. (eds.), *Estudios de latín hispánico*, 2011.

³⁰ Pàgina web de la revista *Archivo Hispalense*, amb els sumaris i darrers números publicats consultable a http://wearchivo.dipusevilla.es/archivo/publicaciones/revista_archivo_hispalense.html.

³¹ L. Pagarolas i Sabaté, "Tipología documental y posibilidades de aprovechamiento histórico de los libros notariales catalanes", a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la edad media*, Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2004, pp. 47-82.

Les primeres escriptures documentades a Catalunya mostren una clara vinculació entre el poder reial i l'Església. A Barcelona, per exemple, el 1283 es va reconèixer el dret dels senyors, de l'Església i de les ciutats a les notaries que ja posseïen. A partir d'aquell moment també s'estableix una regulació a través d'un examen d'accés i de les taxes dels notaris. La corona, però, intentà mantenir la primacia sobre la institució notarial, arribant al punt de prohibir l'exercici notarial al clergat el 1302³². La multiplicitat de jurisdiccions implicades, principalment la reial, la senyorial i la eclesiàstica, va portar a l'aparició en tot el Principat de notaries vinculades a tots tres tipus de poder, contràriament al monopoli exercit per la corona tant a Aragó com a València. Posteriorment, partir dels segles XIV i XV, els notaris es constituïren en col·legis³³.

Pel que fa al notariat a Lleida, n'apareixen unes primeres regulacions en les *Consuetudines Ilerdenses* de 1228³⁴, i tot i que la historiografia clàssica no observa fins 1289 la primera reglamentació coneguda donada pels paers. R. Conde y Delgado de Molina afirma que ja el 7 de març de 1281 tenim unes ordinations de Pere II el Gran sobre la praxis notarial³⁵. Citant el mateix R. Conde, es tracta de dos *ordinatios*. La primera d'elles es centra en el repartiment dels beneficis de les notaries entre el rei i els notaris, així com els costos de manteniment de les escriptures. En aquestes anirien a càrrec del notari el material, mentre a càrrec del rei el local. Els beneficis es repartirien en tres parts, de les quals el fisc reial en percebria dos i el notari la tercera. A part de l'obligació de mantenir un capbreu o memorial, s'ordena incloure en la data dels documents la constatació del regnat de Pere II.

En la segona ordinació s'inclouen els noms dels notaris autoritzats a exercir en la ciutat, per un total de setze, i la centralització del lloc de Lleida on s'han d'instal·lar les escriptures.

Per últim segueix una crida en que es prohibeix escriure documents de poder notarial si no és per aquests. Aquest és un moviment lògic, ja que per una part el notari

³² "L'instrument notarial", a *Ars Notariae*, Col·legi de Notaris de Catalunya, consultable al seu web.

³³ "Síntesi històrica del notariat a Catalunya", a *Ars Notariae*, Col·legi de Notaris de Catalunya, consultable al seu web.

³⁴ Edició a G. Botet, *Els costums de Lleida*, Ajuntament de Lleida, Lleida, 1997.

³⁵ R. Conde y Delgado de Molina, "Unas ordenanzas sobre las notarías leridanas del 1281", a *Ilerda*, nº XLVII, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1986, pp. 375-378.

posseeix l'autoritat de realitzar documents i instruments públics, mentre que per altra també s'haurà de pagar un cens dels guanys al rei³⁶.

L'interès de la documentació notarial com a font per a la història, conegut des de fa temps, no ha parat de créixer en els darrers anys tal i com es pot constatar en les estadístiques dels diversos arxius, sobretot en aquells on es conserven protocols notariais.

A tall d'exemple, a fi de fomentar la difusió i el creixement intel·lectual i científic en l'àmbit de la documentació dels fons notariais en la regió de Girona, en l'any 2006, l'Arxiu Històric de Girona, en les jornades *Documentació notarial i arxius*³⁷, presentava l'aspiració de treballar de manera conjunta des de diversos centres arxivístics amb la intenció de crear un àmbit de difusió de treballs d'investigació a partir de la documentació notarial, així com d'iniciar projectes comuns des del punt de vista arxivístic, en els camps de la descripció, difusió i preservació d'aquest important patrimoni documental.

La història s'ha d'escriure amb la màxima informació possible i els fons notariais només proporcionen una part d'aquesta informació. A vegades, però, la documentació continguda en els protocols notariais permet a l'historiador suplir la informació directa que li podria faltar. En cap cas es pot fer investigació històrica a partir de només una font, sinó que hi ha d'haver un creuament de fonts diverses per arribar a un acostament a la realitat. La documentació notarial ofereix doncs un gran ventall de possibilitats historiogràfiques encara per investigar³⁸.

Diu Pere Gifre que la historiografia d'època moderna interessada en l'estudi de la societat pagesa així com de la no pagesa ha acudit directa o indirectament als fons notariais per estudiar els comportaments socials. Això, però, seria aplicable i igualment vàlid no només per l'època moderna, sinó també per la resta d'èpoques històriques, sempre amb presència notarial, així com, en general, amb l'existència de documentació escrita.

³⁶ La referència de la crida i les dos ordinacions anteriors és ACA. Canc. Reg. 49, fol. 46v.-47.

³⁷ *Documentació notarial i arxius. Els fons notariais com a eina per a la recerca històrica*, Subdelegació Nacional d'Arxius, Arxiu Històric de Girona, 2007.

³⁸ P. Gifre Ribas, "La història de la societat pagesa a través dels fons notariais, s. XVI-XVII. Una experiència des del districte notarial de Girona", pp. 71-88, a *Documentació notarial i arxius*, 2006.

Els estudis socials s'han fet bàsicament a partir de la documentació referent a situacions excepcionals, de manera que les actuacions quotidianes, les que reflecteixen el dia a dia de les persones anònimes de la història, sovint s'han deixat d'estudiar. En el moment però en el que s'estudien, es necessita accedir a les dades bàsiques de la seva vida: néixer, casar-se i morir. La translació d'aquests actes es troba en la documentació parroquial (partides de baptismes, matrimonis i enterraments), així com notarial (capítols matrimonials, testaments i codicils i inventaris *post mortem*).

4.1. *Escrivanies judicials, vicarials i senyorials*

Un gran nombre de documentació, tot i que poc estudiada, es conserva en les escriptories judicials, vicarials i senyorials³⁹. Aquestes podien ser considerades com a jurisdiccionals, de destret o, en termes actuals, de la funció pública. En elles els contractes i els documents que s'hi registraven eren principalment públics. De manera simplificada, aquestes escriptories eren les vinculades a una cúria administrativa de tipus jurisdiccional o districtual. La seva principal característica és que només redactaven documents rebuts o generats per aquella cúria o cancelleria determinada. En contraposició, les notaries o escriptories públiques tradicionals, eren les que podien redactar, registrar i validar tot tipus de documents. Tot i que s'acostuma a parlar d'aquestes tres escriptories com a diferents entre si, Torras afirma que a nivell pràctic la diferenciació no és real⁴⁰. La uniformitat que hi havia entre aquestes es trobava tant a nivell d'organització com de la documentació que generaven, mentre que la diferència només es trobava en l'administració de justícia, segons si treballaven sobre la jurisdicció alta o baixa, civil o criminal, i si posseïen el mer o el mixt imperi⁴¹, fet que condicionava la capacitat de jutjar i exercir i, així com de fer complir la justícia.

³⁹ M. Torras i Serra, "Escrivanies judicials, vicarials i senyorials", a *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, pp. 355-426, Fundació Noguera, Barcelona, 2000.

⁴⁰ M. Torras i Serra, "Escrivanies judicials, vicarials i senyorials", a *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, pp. 356-357, Fundació Noguera, Barcelona, 2000.

⁴¹ Per més informació sobre el mer i mixt imperi, consultar C. Cuadrada, "Sobre el mer i mixt imperi als senyorius feudals de la Catalunya Vella (segle XIV)", a *Mayurqa*, vol. 22, 1989, pp. 199-211.

4.2. *Les cúries*

Les escriptories depenien d'una cúria reial o senyorial, i d'aquestes, les que han estat estudiades són les dels veguers i batlles⁴². Aquests eren funcionaris reials ordinaris i districtuals per a afers judicials i de representació, i eren els encarregats del manteniment de l'ordre públic. El veguer tenia jurisdicció ordinària total i resolva qüestions de casos de dret administratiu, de persones, dret successori i d'obligacions. D'altra banda, el batlle era el representant del monarca com a administrador dels béns i les rendes reials en un territori, així com hi exercia la jurisdicció civil. Com a representant de la jurisdicció reial, el batlle actuava a part del òrgans de direcció del municipi, tot i que també podien participar en el govern⁴³. En ambdós casos, el període de gestió era de tres anys improrrogables.

4.3. *Arxius notariais i món pagès*

La història social, fent referència tant a la família com a la societat, especialment en el context dels Annals, va ser un dels pioners en utilitzar la documentació notarial, primer de manera singular per exemple per la confecció de biografies, i després de forma seriada per a l'elaboració d'estudis més amplis sobre el món de les relacions socials. Per aquest àmbit, la documentació notarial permet una major utilitat i un aprofitament més directe respecte a altres fonts⁴⁴. En l'àmbit familiar, cal destacar tres tipologies de documents: els capítols matrimonials, els testaments i codicils, i els inventaris *post mortem* i l'encant⁴⁵. Aquests solen ser els més utilitzats, ja que són els més propis, rics i abundants en els arxius notariais. Com a exemple destacat d'inventari publicat desputa l'obra en tres volums realitzat per J. Bolòs i I. Sánchez en l'Arxiu Capítular de Lleida⁴⁶.

⁴² F. Sabaté i Curull, "El veguer a Catalunya. Anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV", a Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, nº 6, 1995.

⁴³ M. Torras i Serra, "Escribanies judicials, vicarials i senyorials", a *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, pp. 359-361, Fundació Noguera, Barcelona, 2000.

⁴⁴ L. Pagarolas i Sabaté, "Tipología documental y posibilidades de aprovechamiento histórico de los libros notariales catalanes", a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la edad media*, p. 62, Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2004.

⁴⁵ L. Pagarolas i Sabaté, "Tipología documental y posibilidades de aprovechamiento histórico de los libros notariales catalanes", a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la edad media*, pp. 62-68, Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2004.

⁴⁶ J. Bolòs Masclans i I. Sánchez Boira, *Inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida (segles XIV-XVI)*, Pagès Editors, Lleida, 2014.

Els capítols matrimonials⁴⁷ era el contracte celebrat pels que s'havien de casar i els seus parents com a constitució i llei fonamental que regirà les relacions jurídiques creades i les que derivaran del matrimoni, sent una de les institucions més típiques del dret civil català. De fet, amb les seves clàusules d'herència, dot i escreix, són el veritable codi que estableix la consideració i el destí dels béns familiars, inclús per damunt del testament.

Pel que fa a aquest, és el negoci jurídic formal, unilateral, personal i essencialment revocable, a través del qual el causant regula la seva successió per causa de mort, a través de la institució d'un o més hereus. Paral·lelament al testament trobem el codicil, la disposició de l'última voluntat introduïda per poder reformar parcialment el testament. A diferència d'aquest últim, no exigeix formalitats externes i no pot contenir institucions d'hereus ni substitucions directes. Aquest grup de documents proporcionen una gran riquesa en l'àrea de la família i la societat, detallant l'estructura familiar així com la seva posició.

Finalment trobem l'inventari *post mortem*, una relació completa i detallada dels béns d'una persona o comunitat feta públicament davant d'un notari pel tutor, curador, viuda o hereu. Aquest document constituïa un acte jurídic de garantia, aplicable en els casos en que la titularitat dels béns pertanyia a una persona i la seva administració a una altra. L'encant, per altra banda, era la venda en subhasta pública de béns mobles. Es realitzava per recol·lectar diners per pagar els deutes derivats de l'herència del difunt. Normalment es feia per requeriment dels marmessors en presència de notari i testimonis. Tant els inventaris *post mortem* com els encants resulten de gran interès perquè presenten de manera molt detallada un conjunt de béns propis i quotidians del moment que s'estudia.

Als arxius notariaus, tant o més que als diocesans, trobem sovint investigadors genealogistes. Testaments, capítols matrimonials, èpoques de pagaments de dots i de lligítimes, així com les definicions de dots i de lligítimes permeten aportar les dades imprescindibles per a poder establir la informació restant en la genealogia. Les genealogies ofereixen una imatge concreta d'una família, però un cop analitzades un nombre considerable d'elles, permeten realitzar una imatge de grup. Especialment

⁴⁷ Per més informació sobre els capítols matrimonials, en concret en l'àmbit rural, consultar R. Congost i Colomer i L. Ferrer i Alòs, *Estudis d'Història Agrària*, n. 22, Barcelona, 2012.

significatives són, per exemple, les genealogies de Fernando Viader⁴⁸. Analitzades per separat, les genealogies que estudia no aporten dades més enllà de les relatives a la trajectòria familiar i patrimonial. L'acumulació de genealogies, en canvi, permet que a partir d'aquestes genealogies es pugui donar una visió de conjunt dels pagesos de mas, dels senyors útils i propietaris de mas.

Les dinàmiques familiars, condicionades per la composició numèrica que implica al seu torn el nivell d'accés a la terra així com del cicle familiar, expliquen moltes de les estratègies matrimonials, matrimonials i fins de mercat. L'endogàmia de grup acostuma a ser una realitat que apareix en analitzar aquestes genealogies com a resultat d'unes estratègies familiars evidents. A mesura que les famílies ascendeixen en els seus nivells de riquesa, el marge en el que es poden contractar matrimonis es redueix. El mercat matrimonial té la seva raó de ser en la mesura que posa en relació matrimonis de semblant nivell. L'endogàmia acaba no sent tant una estratègia buscada, sinó una realitat imposada pels nivells en què es poden pactar les dots. En els estrats superiors de la societat pagesa, a mesura que es va pujant, el nombre de famílies queda cada cop més reduït. Gifre afirma que és per aquest motiu que podem parlar clarament d'una piràmide de dots⁴⁹.

Quan la historiografia de la família ha estudiat els cicles de vida i composicions dels grups familiar, ha buscat les dades a partir, principalment, dels sacramentals. Aquesta font permet fer una primera aproximació, però Pere Gifre declara que no és la font que ens permet donar una visió més pròxima a la realitat. El creuament d'aquesta font estàtica amb els fons notariais, permet acostar-se a la dinàmica social. No solament acabem sabent quina és la composició familiar, sinó també conèixer en quina situació es troba la família. Treballar únicament amb censos i registres de compliment pasqual acaba aportant poca informació a l'hora d'establir dinàmiques familiars, mentre que creuant fonts estàtiques i dinàmiques dona una visió molt més històrica i real.

⁴⁸ F. Viader i Gustà, *127 genealogies de Fernando Viader. La memòria familiar dels propietaris gironins*, Girona, CCG edicions/Associació d'Història Rural de les comarques gironines/Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona/Consell Comarcal del Pla de l'Estany, 2004.

⁴⁹ P. Gifre Ribas, "La història de la societat pagesa a través dels fons notariais, s. XVI-XVII. Una experiència des del districte notarial de Girona", pp. 72-73, a *Documentació notarial i arxius*, 2006.

4.4. Família i consum

Ja des del principi de l'època medieval, els mercats gaudeixen de gran pes i importància⁵⁰. De la mateixa manera que les relacions entre la ciutat i el territori que en depenia no van deixar mai d'existir totalment, també les funcions comercials i, d'una manera més àmplia, econòmiques, generalment es van mantenir. La ciutat va continuar sent sempre el mercat de referència del seu territori, amb vista a la distribució dels excedents productius, i un dels punts claus d'una xarxa comercial que mai va desaparèixer.

En els centres urbans l'autoritat, al menys en aquests primers segles de l'època medieval, era representada per la presència del bisbe⁵¹. Reflex d'aquesta realitat era l'interès concret que tenien els bisbes en el control de les principals vies comercials de les ciutats i dels seus ports fluvials, nusos estratègics del transport de llarga distància, que es desenvolupava molt sovint per via aquàtica, tan marítima com fluvial. D'això es deriva l'interès de legitimar la possibilitat de cobrar taxes relacionades amb el comerç, com podien ser les diverses lleudes. El control per part del bisbe significava, doncs, la possibilitat d'enriquiment de la ciutat en el seu conjunt i de les seves classes rectores en particular.

La pagesia tan de l'època medieval com fins ben entrada l'època moderna, estava acostumada a anar a mercat. Aquest fet, però, deixa pocs rastres documentals. A partir de la documentació existent, trobem en moltes ocasions referències a tractes de paraula, els quals només han restat en la memòria dels actors, o en forma d'anotacions en llibres de comptes. En alguns casos aquests tractes poden quedar recollits en el moment de fer inventari o fins i tot en els testaments pagesos, que acaben amb un inventari de dèbits i crèdits. La majoria de mercats que deixen constància són el mercat de la terra, el d'objectes quotidians i dels productes i, finalment, el del crèdit.

⁵⁰ R. Hodges, *Towns and Trade in the Age of Charlemagne*, Duckworth, Londres, 2000.

⁵¹ M. McCormick, *Origins of the European economy. Communications and Commerce, AD300-900*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

Per l'estudi del món pagès, per tant, sabem que és necessari realitzar estudis sobre el mercat de terres⁵², sobre la compra de terres, de parcel·les i masos, estudis de base pels quals les informacions més importants les proporcionen els protocols notariais.

Estretament connectat al mercat de la terra trobem el mercat del crèdit. El censal és un dels documents més comuns en el període que ens abasta en el present treball, i que serà el més abundant a inicis d'època moderna, en els segles XVI i XVII, convertint-se en el principal document de crèdit. Els patrimonis dels segles XVI i XVII s'acabaran acostumant a viure carregats de censals, que podien ser suportables per la majoria de patrimonis, sent un pagament més a afegir a la renda. Els censals, però, també eren moneda de canvi en les transaccions importants, ja que la venda d'una parcel·la podia comportar desprendre's de censals, els que eren encarregats al comprador. Per al venedor era una manera de desprendre's del deute, mentre que pel comprador significava l'entrada en el deute, però amb l'efecte pal·liatiu de l'adquisició de la terra. Comprar crèdit era, doncs una inversió o un signe d'endeutament? Per poder-ho analitzar clarament no n'hi ha prou d'analitzar els contractes de censal, sinó que aquests censals s'han de posar en relació amb els patrimonis. Només d'aquesta manera es pot entendre la veritable naturalesa del censal⁵³.

Després dels estudis de mitjan vuitanta fins als últims anys amb obres com les de P. Ortí, M. Peset, L. Ferrer i E. Tello⁵⁴, la dinàmica dels censalistes i dels censataris a Catalunya es mostra amb més claredat. L'estudi jurídic ha deixat pas a l'estudi històric, on s'ha pogut apreciar que el crèdit serà una de les bases del mercat modern de la mateixa manera que n'és una de les seves causes. El mercat del diner és, al mateix temps, una important base de l'economia eclesiàstica, des de les institucions pietoses i de caritat, fins a les causes pies o els clergues que actuen en qualitat de persona laica i

⁵² P. Gifre Ribas, "La història de la societat pagesa a través dels fons notariais, s. XVI-XVII. Una experiència des del districte notarial de Girona", pp. 73-77, a *Documentació notarial i arxius*, 2006.

⁵³ P. Gifre Ribas, "La història de la societat pagesa a través dels fons notariais, s. XVI-XVII. Una experiència des del districte notarial de Girona", pp. 75-77, a *Documentació notarial i arxius*, 2006.

⁵⁴ P. Ortí Gost, "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: Del Censal a la Taula de Canvi", a *El Món del crèdit a la Barcelona medieval*, pp. 257-282, Arxiu de la Ciutat. Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2007; M. Peset, *Dos ensayos sobre la historia de la propiedad de la tierra*, Ed. Revista de Derecho Privado, Madrid, 1982; L. Ferrer, "Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)", a *Estudis d'Història Agrària*, núm. 4, pp. 101-128, 1983; E. Tello, "El papel del crédito rural en la agricultura del Antiguo Régimen: desarrollo y crisis de las modalidades crediticias (1600-1850)", *Noticiario de Historia Agraria*, núm. 7, pp. 9-37, 1994.

privada, tots ells tenen en una part considerable dels seus ingressos la cessió de diner censal, i d'altra banda també hi trobem en alguns casos negociants i mercaders.

D'altra banda els censataris eren la totalitat de la societat, pagesa i no pagesa, que acudia habitualment a aquest contracte per obtenir diner. Hi ha moments en que la situació supera els límits de l'endeutament, i és aleshores quan s'acceleren els intercanvis de terres.

4.5. La comunitat pagesa

La terra tradicionalment ha estat l'element essencial de la vida econòmica del país, el motor que mobilitza les forces productives principals i determina la circumstància d'acord amb la producció. En aquest sentit de la terra i la seva propietat, cal dir que la documentació de la que se'n conserva una major quantitat i la més rica és la notarial, destacant les fonts fiscals, eclesiàstiques i senyorials. Pel que fa a tipologies documentals, cal destacar les més rellevants i habituals⁵⁵. En primer lloc les compravendes, que ens permeten obtenir informació sobre la possessió i el moviment de la propietat a un nivell més quotidià que altres fonts. Les permutes, sent similars a les anteriors, permeten estudiar fenòmens com les polítiques d'arrodoniment de les propietats rurals, en vista d'una major rendibilitat de l'explotació de la terra. Trobem també els capbreus⁵⁶, instruments on s'anotaven les confessions i reconeixements per conservar prova de la subsistència de drets dominicals, i els contractes de préstec, on trobem des de *mutuum*, a través de vies monetàries, fins a censals, per accedir al crèdit mitjançant la constitució i venda de rendes⁵⁷. Ja en plena època moderna caldrà afegir la importància de la introducció de diversos contractes de cultiu, amb l'establiment emfitèutic i la rabassa morta d'una part, i la parceria, la masoveria i l'arrendament d'altra⁵⁸. Juntament amb aquestes tipologies cal parlar de la

⁵⁵ L. Pagarolas i Sabaté, "Tipología documental y posibilidades de aprovechamiento histórico de los libros notariales catalanes", pp. 50-56, a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la edad media*, Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2004.

⁵⁶ Per més informació sobre els capbreus, consultar G. Feliu, "L'estudi serial dels capbreus com a font per la història agrària. L'exemple del Palau d'Anglesola", a *Col·loqui d'Història Agrària*, València, 1983, pp. 213-228.

⁵⁷ Sobre els contractes, consultar J. Hernando i Delgado, "Els contractes de treball d'agricultors segons els protocols notariais del segle XIV", a *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, n. 16, Barcelona, 1998, pp. 123-210.

⁵⁸ E. Serra i Puig, "Notes sobre els orígens i l'evolució de l'emfiteusi a Catalunya", a *Estudis d'Història Agrària*, n.º 7, Barcelona, 1983, pp. 127-138.

documentació privada, de la qual hem parlat anteriorment. Com a obra d'importància cal fer referència a l'estudi d'E. Vicedo en que reflexiona precisament sobre la importància de l'estudi de les fonts històriques per entendre el món rural⁵⁹.

La parròquia i la universitat articulen els veïns de la comunitat⁶⁰. L'estudi de la parròquia i dels parroquians s'ha de fer amb documentació parroquial, mentre que l'estudi de la universitat i dels seus veïns s'ha de fer amb documentació generada per aquesta institució. A vegades, però, no disposem d'aquesta documentació i en els protocols notariais hi podem trobar part de les rastres de les actuacions d'aquesta comunitat.

Les comunitats es constitueixen a partir dels títols de privilegi obtinguts del seu baró⁶¹. Els títols són registrats davant notari i guardats convenientment. Els pergamins que lliura el notari poden estar agrupats en forma de llibre, però poden haver desaparegut. Els protocols notariais, a part de conservar-se, se'n poden haver fet còpies, i en els segles moderns, especialment a finals del segle XVI, acostumen a fer-se'n compilacions. A banda dels privilegis, la universitat disposa del dret d'ordenar la vida comunitària, i de les ordres o manaments se'n feia crida pública per part del batlle i el notari anotava la crida convenient. Així doncs, la documentació generada per la universitat i pel conjunt dels seus habitants podem trobar-la i en gran mesura en els protocols notariais.

La universitat, en cas de trobar-se endeutada, sovint convocava el consell general a fi de poder designar síndics perquè en nom de la universitat poguessin crear censals. Aquesta determinació del consell, amb el nom dels assistents i amb l'acord final, eren ratificats davant notari. La convocatòria del consell general acostumava a quedar recollida en els protocols notariais, però tot i així podien haver-hi disputes, ja que els qui no eren presents en el moment de la votació pretenien no estar obligats a l'acord general.

⁵⁹ E. Vicedo Rius, *Fonts per a l'estudi del món rural contemporani*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2005.

⁶⁰ P. Gifre Ribas, "La història de la societat pagesa a través dels fons notariais, s. XVI-XVII. Una experiència des del districte notarial de Girona", pp. 82-84, a *Documentació notarial i arxius*, 2006.

⁶¹ J. Font i Rius, *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1985.

Pel que fa a la documentació parroquial, ja hem referit anteriorment que la majoria i més important font d'informació més important i recurrent que se'n pot extreure són les partides de baptismes, els matrimonis i els enterraments.

Ens hem referit a documentació relacionada amb les estructures de la parròquia i de la universitat, però poques vegades es conserven els documents comptables, dels quals en podem trobar rastres en els protocols notariais.

Clarament, tal i com articula J. H. Elliott⁶², el notari i el capellà són dos referents importants per a la pagesia, gaudint d'un elevat prestigi social i d'igual autoritat moral en l'entorn rural. D'aquesta manera, la religió i la llei es converteixen en els pilars fonamentals de l'estructura familiar catalana. Cal recordar que, sobretot en poblacions aïllades, els dos càrrecs podien recaure sobre una mateixa persona, sent el mateix mossèn el qui exercia de notari. Aquesta era una pràctica estesa en el territori, que durarà fins als últims decennis del segle XIX.

El 1736 trobem una disposició de la Real Provisión segons la qual es prohibeix als rectors i notaris apostòlics rebre escriptures o contractes, i se'ls prohibeix a partir d'aquell moment fer còpies de documents, que s'haurien de fer a les escriptories reials. Tan sols continua en competència dels rectors atorgar testaments, sempre i quan no hi hagi escriptura reial o de número. Finalment, amb la Llei del notariat de 1862, es posarà fi a les escriptories públiques eclesiàstiques. S'uniformitza el notariat i els notaris passen a ser funcionaris públics. S'acaba així doncs amb la possibilitat d'actuació d'eclesiàstics com a notaris, i s'elimina el caràcter patrimonial de la seva institució⁶³.

Els notaris són sobretot receptors de l'ordenament jurídic de la societat pagesa, una societat que fa del document la seva principal font de dret, basat en el contracte i en el pacte entre veïns, entre parents. D'aquí la importància de la documentació notarial per a estudiar la societat pagesa d'aquell moment, en què els notaris són fedataris dels principals moments de les vides de la pagesia i de la seva societat. És aquí on trobem la transcendència de la documentació notarial, ja que permet reflectir de la millor manera la vida de la comunitat. La sèrie documental més extensa és la de protocols,

⁶² J. H. Elliott, *La Revolta catalana: 1598-1640: un estudi sobre la decadència d'Espanya*, Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1966, p. 31.

⁶³ R. Ginebra i Molins, "Les escriptories eclesiàstiques a Catalunya", a *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, Fundació Noguera, Barcelona, 2000, pp. 128-129.

amb unes tipologies tant diverses com significatives conservades des de mitjans del segle XIII fins als nostres dies, i amb milers de volums per tot el territori, amb una xifra que L. Pagarolas situa en més de 250.000 registres⁶⁴. Hem de tenir en compte que l'activitat notarial arribava fins als llocs més petits i allunyats del país, i regulava fins el negoci jurídic més insignificant.

5. Els notaris i els escrivans

5.1. Antecedents

Abans de tractar els notaris com a tals caldria introduir breument el *tabellio*, la pràctica notarial a Roma, l'antecessor immediat dels notaris posteriors. Tradicionalment alguns autors veien un trencament en la institució del notariat entre les diverses etapes històriques⁶⁵, sobretot pel que fa al pas de l'època medieval a la moderna, mentre que per molts altres resulta innegable la connexió entre elles, com per insignes romanistes com Lévy o Ankum⁶⁶, que veuen en els *tabelliones* els ancestres immediats i prototipus dels notaris moderns.

El *tabellio* romà era un professional de caràcter privat que intervenia en la realització de determinats actes jurídics, complint de manera similar amb les funcions que actualment desenvolupa un notari. La història i evolució de la figura del *tabellio* discorre en el dret romà paral·lelament a l'evolució del document en el tràfic jurídic.

La utilització de la forma escrita del contractes a Roma es produí com a conseqüència de la influència del món oriental i provincial, sobretot del món grec, on el document era utilitzat des de molt antic i on ja existien els registres i experts que s'ocupaven de la redacció dels documents⁶⁷.

Si bé en el dret romà clàssic la forma escrita ja era present pel que fa als testaments, les fórmules processals i els contractes literals, no comença a estendre's la pràctica de

⁶⁴ L. Pagarolas i Sabaté, "Tipologia documental y posibilidades de aprovechamiento histórico de los libros notariales catalanes", pp. 47-50, a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la edad media*, Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2004.

⁶⁵ Per conèixer els arguments d'aquesta corrent historiogràfica ens remetem al recull fet per G. Cencetti, *Notariato veronese attraverso i secoli. Catalogo della Mostra in Castelveccchio*, Verona, 1966.

⁶⁶ J. Lévy, *L'autorité des "instrumenta Publice confecta"*, 1950; H. Ankum, "Les tabellions romains, ancêtres directs des notaires modernes" a *Atlas du Notariat. Le notariat dans le monde. Huit siècles de notariat latin-Quatre décennies d'union internationale*, Ars Notariatus XLII.

⁶⁷ V. Wolff, *Das Recht der griechischen Papyri Ägyptens*, Bech, Múnich, 1978.

posar per escrit els continguts dels negocis amb la intervenció d'un professional que redacta el document fins al segle III d.C., els anomenats *tabelliones*⁶⁸. Aquest cos de professionals estaria format per particulars que gaudien de certs coneixements jurídics i que prestaven els seus serveis de manera privada i en llocs fixes a aquell qui volia posar per escrit qualsevol tipus d'acte amb rellevància jurídica a canvi del cobrament d'uns honoraris. Tot i que no arriben a ser funcionaris públics, en determinats moments amb un augment de burocratització, passaven a trobar-se sota el control i subordinació del poder públic. A la Península Ibèrica, per exemple, actuaven a la província Tarraconense com a fruit del procés de romanització⁶⁹.

La clara existència de punts en comú entre el *tabellio* romà, sobretot en època justiniana, i el notari modern ens permet parlar del primer com el seu antecessor, reafirmant la continuïtat entre el dret romà justinianeu i l'època medieval. Si bé els *tabelliones* mai van a ser reconeguts com a funcionaris públics, ambdós personatges tenen suficients trets comuns que posen en evidència la seva correlació: el fet de ser professionals amb coneixements jurídics, sotmesos al control de l'Estat, que els havia d'autoritzar, el cobrament d'honoraris, el seguiment d'unes normes prescrites, etc. La suma de tots aquests elements fa possible considerar el *tabellio* romà com a predecessor del notari modern⁷⁰.

5.2. El notariat en època medieval

L'abundant material escrit que ens ha arribat d'època medieval ha fet que en el moment de començar un estudi, gairebé sempre es consideri com la primera font a la qual acudir. La seva conceptualització com a font d'informació, però, porta a que molt sovint, centrant-se en el contingut, en els estudis es deixi de banda el seu context de creació, gestió i preservació. Això explica que, la majoria de vegades en que ens volem centrar en el valor social de la documentació, haguem de recórrer sistemàticament a

⁶⁸ A. Fernández de Buján, "A propósito del oficio de *tabellio* como jurista práctico en la experiencia jurídica romana", a *Liber Amicorum Juan Miquel, estudios romanísticos con motivo de su emeritazgo*, Addenda, Col·lecció Àgora, Barcelona, 2006.

⁶⁹ I.J. Baiges i Jardí, "El notariat català: origen i evolució", pp. 131-132, a *I Congrés d'història del notariat català*, Barcelona, 1994.

⁷⁰ R.M. Carreño Sánchez, "La pràctica notarial a Roma: el *tabellio*, l'antecessor immediat dels notaris moderns", pp. 107-113, a *Documentació notarial i arxius*, 2006.

bibliografia forana que s'ha ocupat d'entendre la gran transformació que tingué lloc entre mitjans del segle XII i finals del segle XIII a bona part del continent europeu.

D'entre els molts títols que han tractat el progressiu predomini de l'escriptura en la societat feudal, cal destacar el treball de Michael T. Clanchy⁷¹. Clanchy presenta el cas d'Anglaterra, en el que ell anomena el pas de la memòria al document escrit, produït entre els anys 1066 i 1307, elevant definitivament a objecte d'estudi la *pragmatic literacy*⁷². Seguint en aquesta línia, Clanchy constata una clara proliferació de documents d'àmbit local a mitjans del segle XIII, fins i tot en les capes baixes de la societat, sent necessaris per vendre o comprar fins les peces de terra més petites.

En paral·lel, la monarquia va anar construint un sistema burocràtic basat en la producció de documents i en la seva correcta gestió, que es formalitzà en la creació dels arxius reials de finals de segle XII, tot i que encara es va trigar prop d'un segle en demostrar l'eficiència per l'administració de recuperar informació. La utilització de documents per un ús administratiu, guardar-los i utilitzar-los com a referència afirma Clanchy que van ser les tres etapes del seu desenvolupament, tot i que no es va realitzar de manera immediata.

Tal i com afirma Giovanna Nicolaj⁷³, cada document per separat com cada grup, cada tipologia documentaria demana de ser llegida i estudiada en el conjunt d'un sistema documental general en el que les seves funcions i la seva forma segueixen una dinàmica recurrent: primer es presenten en forma d'esbós i en estructures inestables, després es normativitzen i finalment o decauen o s'erigeixen arrelant o adaptant-se cap a nous models.

En conjunt, però, ens trobem en un context en que l'oralitat i l'escrit estan en una interacció permanent. Pel conjunt de la població, els documents s'inclouen en procediments formals que compten amb la lectura pública o la seva validació, i que no s'utilitzaven tant per demostrar-ne l'autenticitat sinó sobretot la provenença.

Així doncs, notariat i cancelleria conformen dues de les institucions de màxima importància que fonamentaran el sistema documental del nostre territori, en un cronologia coherent i adequada amb el conjunt de l'Europa cristiana.

⁷¹ M.T. Clanchy, *From Memory to Written Record. England, 1066-1307*, Edward Arnold, Londres, 1979.

⁷² R. Britnell (ed.), *Pragmatic Literacy. East and West, 1200-1330*, The Boydell Press, Woodbridge, 1997.

⁷³ G. Nicolaj, *Lezioni di diplomatica generale. I. Istituzioni*, Bulzoni Editore, Roma, 2007.

Tant la documentació laica com eclesiàstica compartien una cultura institucional comuna, tant des del punt de vista dels aspectes diplomàtics com de la varietat tipològica, l'estructura formal o els escriptors, com en contingut. Aquesta cultura comuna venia derivada directament del marc jurídic visigòtic⁷⁴.

En els temps visigòtics, les lleis regulaven tant l'escriptura com la forma dels contractes jurídics, tot i que es menciona en molt poques ocasions la figura del notari públic⁷⁵. No hi havia persones especialment designades per a l'escriptura de documents oficials, i els particulars acudien per tant a persones que tinguessin un mínim coneixement jurídic i gramatical. El redactor pràcticament no passava de ser un simple testimoni, tal com apareix al *Liber Iudiciorum*⁷⁶.

En l'evolució del notariat català alt-medieval cal fer referència a les influències franques que, des del segle XI es van manifestar a la resta de regnes hispànics, portant a la introducció en els comtats catalans de fórmules i pràctiques documentals pròpies de l'altra banda dels Pirineus⁷⁷.

La redacció del document era encarregada a clergues als qui s'anomenava *scriptores* i que, per raó de la seva posició com a persones cultes i lletrades, donaven fe als negocis jurídics⁷⁸. La seva referència la trobem en les subscripcions dels documents, en les que apareix el nom de l'escrivà acompanyada d'algun referent eclesiàstic. Cal mencionar també que els clergues exercien funcions a la cúria comtal catalana. Trobem *scriniarii* que a partir del segle XI comencen a titular-se *notarius*, formant un grup que cada vegada estava més professionalitzat tot i que encara estava mancat d'autenticitat documental⁷⁹.

⁷⁴ D. Piñol Alabart, *El notariat públic al Camp de Tarragona: història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2000.

⁷⁵ R. Gibert, "Prenotariado visigótico", *Cuadernos de Historia de España*, Buenos Aires, 1980 i J. Bono, *Historia del Derecho Notarial Español*, I, 1, Madrid, 1979.

⁷⁶ H. García Sanz, "Contribución al estudio histórico del notariado español. El notariado en Vich durante la Edad Media", *La Notaria*, LXXXII, 1947.

⁷⁷ A. García-Gallo, "El documento y los formularios jurídicos en España desde la época prerromana a la Alta Edad Media", a *Anales de la Academia Matritense del Notariado*, pp. 115-178, Madrid, 1978.

⁷⁸ F. Durán Cañameras, "Notas para la Historia del Notariado Catalán", *EHDAP*, III, 1955.

⁷⁹ I.J. Baiges i Jardí, "El notariat català: origen i evolució", a *I Congrés d'història del notariat català*, Barcelona, 1994.

A partir dels primers decennis del segle XIII entraren els nous usos notariais, així com el Dret Comú, provinents del territori italià, sistematitzant i consolidant el notariat a Catalunya⁸⁰.

A finals de segle XIII i estretament relacionat amb el Dret Comú es troba la creació de les escripturacions públiques, així com la renovació documental. El fet de comptar amb una quantitat reduïda de documents anteriors a l'any mil a diferència de la quantitat posterior conservada, clarament ajuda a evidenciar el gran canvi que es produí pel que fa a la utilització de l'escriptura com el que Trenchs⁸¹ anomenarà tecnologia de domini, que es consolidarà entre finals del segle XIII amb l'estabilització de la cancelleria i principis del segle XIV.

La doble redacció, la *imbreviatura* (assentament abreujat al manual) i el *mundum* (original, en mans del client), que és la gran novetat que aporta el notariat respecte als escriptors altmedievals, permet dur a terme un continu exercici de deducció sobre l'autenticitat documental per gran part de la població. És a partir de 1351 quan s'estableix l'obligació de fer un doble assentament previ a l'extensió de l'original⁸². La particularitat del notariat a Catalunya rau, doncs, no tant en la *charta* i l'*instrumentum* que hem mencionat anteriorment, sinó en la preferència de no escripturar directament el document original, preferint una imbrevisatura sintètica, oberta per tant a la reinterpretació a partir del consens de les parts⁸³.

Tant els notaris com els escriptors constituïen el que Lalinde anomena l'element burocràtic de les corts de veguers i batlles⁸⁴. Tal i com establien les costums de Tortosa, els escriptors de les cúries jurisdiccionals i judicials havien de ser bons, lleials i suficients, i havien de jurar la seva imparcialitat. Com remarca Flocel Sabaté, els escriptors havien de trobar-se presents en totes les activitats de la cort vicarial i, de manera extensiva, a les cúries senyorials i dels batlles. Torras, citant F. Sabaté, enumera «que entre d'altres tasques, els escriptors eren qui atenien, prenen nota i

⁸⁰ S. Solé i Cot i P. Verdés i Pijoan, "L'aportació dels notaris a la societat catalana en els camps del Dret, la història, la literatura i la política" a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona, 1994.

⁸¹ J. Trenchs i A.M. Aragó, *Las cancellerías de la Corona de Aragón y Mallorca desde Jaime I a la muerte de Juan II*, Cátedra Zurita-CSIC, Saragossa, 1983.

⁸² "Síntesi històrica del notariat a Catalunya", a *Ars Notariae*, Col·legi de Notaris de Catalunya, consultable al seu web.

⁸³ D.R. Olson, "Cultura escrita y objetividad: el surgimiento de la ciencia moderna", a D.R. Olson i N. Torrance (comps.), *Cultura escrita y oralidad*, pp. 203-222, Gedisa, Barcelona, 1998.

⁸⁴ J. Lalinde, *La jurisdicción real inferior en Cataluña*, Barcelona, 1966.

registraven totes les lletres, requeriments, denúncies, obligacions econòmiques, escriptures de terç i empires que es presentaven a la cúria. Eren presents en les realitzacions d'inventaris, subhastes o procediments de marca, actes en els quals s'encarregaven de prendre les notes oportunes. S'encarregaven dels trasllats i de la redacció de còpies i autenticacions, així com de la redacció i anotació de les demandes que es presentaven a la cúria. Havien d'acompanyar al veguer, batlle o representant senyorial o judicial a totes les sortides que aquests fessin per tal de fer inquisicions o interrogatoris de testimonis. Havien de ser presents i prendre nota detallada en els processos i en totes les actuacions judicials derivades d'aquests i, fins i tot, eren els encarregats de redactar les sentències. Així mateix, els escrivans eren els encarregats de redactar i registrar qualsevol tipus de document que hagués de sortir de la cúria, com podien ser, entre d'altres, lletres, citacions, crides, bandejaments, emancipacions de menors, etc.»⁸⁵

Pel que fa a la legislació catalana en relació al notariat, aquesta començà a materialitzar-se plenament a mesura que avançava el segle XIII⁸⁶. En primer lloc és necessari citar el cas de les *Consuetudines Ilerdenses*⁸⁷, que en l'any 1228, i l'any 1278 a Barcelona, com ja hem ampliat anteriorment, anomenen els notaris i la normativa que els ha de regir. Durant els anys següents es va ordenar també que en les notaries hi hagués un memorial o capbreu, així com que ens els documents s'hi fes constar l'any del regnat del rei.

Com ja hem constatat anteriorment, els notaris són una figura referencial en època medieval i moderna, ja que compleixen un important paper com a receptors de l'ordenament jurídic, i no són aliens a la societat en què viuen⁸⁸. Laffont concep la pràctica notarial en tres àmbits⁸⁹. Aquests són l'aplicació pràctica dels preceptes normatius que regeixen l'exercici de la fe pública, el comportament dels notaris com a

⁸⁵ M. Torras i Serra, "Escrivanes judicials, vicarials i senyorials", pp. 362-363, a *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, 2000.

⁸⁶ A. Canellas López, "El notariado en España hasta el siglo XIV: estado de la cuestión" a *Notariado público y documento privado: de los orígenes al siglo XIV*, València, 1989.

⁸⁷ Edició a G. Botet, *Els costums de Lleida*, Ajuntament de Lleida, Lleida, 1997.

⁸⁸ E. Mirambell, "Aportació a la història del notariat gironí", a J.M. Sans (coord.), *Actes del I Congrés del Notariat Català*, pp. 699-712, Fundació Noguera, Barcelona, 1994.

⁸⁹ J.L. Laffont, "Histoire du notariat ou histoire notariale? Eléments pour une réflexion épistémologique", a *Notaires, notariat et société sous l'Ancien Régime*, 1990, pp. 51-60.

grup social i la relació entre el notari i els seus clients. Precisament l'anàlisi d'aquestes relacions entre els notaris i els seus clients és el que, segons Laffont, suposa l'aspecte més innovador alhora que el més complex en l'estudi de la pràctica notarial. Tot i així es tracta d'una perspectiva poc freqüent al nostre país, on el notari i les actes notariais constitueixen encara camps d'investigació clarament diferenciats, ambdós inqüestionablement útils com a pas previ per l'anàlisi de l'activitat notarial. Per aquest estudi de la pràctica notarial és necessari conèixer el comportament social dels qui exerceixen la professió, que inclou els mecanismes d'aprenentatge i accés a l'ofici, associacionisme, entorn familiar i estratègies laborals i econòmiques entre d'altres. És a dir, tot allò que té relació de manera més genèrica a l'anàlisi dels grups humans segons els diversos procediments de la història social⁹⁰.

Els notaris són coneixedors de les necessitats dels veïns i poden aprofitar les ocasions per invertir en el mercat de terres o en negocis diversos, alhora que poden ser canalitzadors de la conflictivitat pagesa. La posició notarial els atorga una posició privilegiada de la societat, tan de la rural com de la urbana, que poden utilitzar tan en benefici propi com en benefici del comú, ja que poden posar en contacte als qui precisen de crèdits amb els prestadors censalistes. A vegades podem trobar el cas en què el notari faci també les funcions d'arxiver, ja sigui en la redacció de llibres mestres o en l'ordenació de documentació particular. Són els especialistes de l'escriptura i, per tant, referents directes dels seus coetanis⁹¹. Estudiar aquest paper dels notaris pot aportar dades significatives pel coneixement de la societat rural.

6. Els instruments notariais

Les principals característiques dels documents notariais són el seu caràcter popular, en el sentit que són tot el contrari a butlles papals o cartularis miniats, però reflecteixen millor que cap altra font la vida diària; i que tot i que a vegades presentin una gran complexitat, aporta una gran quantitat d'informació per qualsevol aspecte històric. Per

⁹⁰ G. Fasoli, "Giuristi, giudici e notai nell'ordinamento comunale e nella vita cittadina", a *Scritti di storia medievale*, Bolonya, 1974, pp. 609-622.

⁹¹ P. Gifre Ribas, "La història de la societat pagesa a través dels fons notariais, s. XVI-XVII. Una experiència des del districte notarial de Girona", p. 84, a *Documentació notarial i arxius*, 2006.

altra banda, el seu caràcter massiu permet una quantificació i seriació de les dades per nivells sociològics o culturals, amb comparacions d'espai i temps⁹².

E. Mallorquí, en el seu estudi *Fonts per a una història global del món rural*⁹³ descriu les principals característiques de diferents tipus de documents. Presenta les diferències entre els pergamins i els llibres notariais basant-se en el cas de Cruïlles, a Girona. Realitza una comparació del contingut del llibre notarial d'aquesta localitat amb els pergamins de la segona meitat del segle XIII que es refereixen a la mateixa localitat. La primera diferència destacable és la quantitat, trobant molts més llibres notariais que pergamins. La segona diferència fa referència a la tipologia de documents conservats, ja que el manual notarial conté moltes dades sobre l'endeutament dels pagesos i sobre la gestió dels dominis de Sant Miquel de Cruïlles a través dels batlles, mentre que en els pergamins predominen els documents referents a la senyoria: plets, concòrdies i acords sobre la jurisdicció sobre homes i llocs.

Tal com recollien els mateixos preceptes de la llei, qualsevol cosa que fos enunciada per escrit en contractes i acords tindria plena validesa, mentre que s'establia una detallada mecànica per determinar si un document es tractava d'una falsificació⁹⁴. Aquest fet demostra com la documentació era ja comuna, ja que preveia l'aportació de tres o quatre documents per comparar-ne un⁹⁵. Per altra banda, en l'àmbit de la justícia era totalment necessari per la seva pràctica, en citacions, en relacions del procediment o en acusacions⁹⁶.

Tal com queda constatat després dels últims decennis d'investigació en aquest àmbit, sabem que els llibres-registres notariais o capbreus catalans més antics que es conserven en la península daten de 1230 i els anys posteriors⁹⁷. La seva aparició i propagació la trobem estretament lligada a la difusió del paper en el territori. Els

⁹² L. Pagarolas i Sabaté, "Tipología documental y posibilidades de aprovechamiento histórico de los libros notariales catalanes", pp. 47-50, a *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la edad media*, Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2004.

⁹³ E. Mallorquí, "Fonts per a una història global del món rural: pergamins, capbreus, registres episcopals i llibres notariais", a *Documentació notarial i arxius*, pp. 159-170, 2006.

⁹⁴ R. Britnell (ed.), *Pragmatic Literacy. East and West, 1200-1330*, The Boydell Press, Woodbridge, 1997.

⁹⁵ A.J. Kosto, "The *convenientiae* of the Catalan counts in the eleventh century: a diplomatic and historical analysis", *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, 19, pp. 191-228, 1998.

⁹⁶ A.J. Kosto, *Making Agreements in Medieval Catalonia. Power, Order, and the Written Word, 1000-1200*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

⁹⁷ M.T. Ferrer i Mallol, "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya", a *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, vol. IV, 1974, p. 56.

registres i capbreus que han estat subjectes a estudis són principalment aquells dels segles XIV i XV, degut a que els protocols anteriors conservats són pocs, i és a partir del segle XIV quan la pràctica notarial adquireix unes formes destinades expressament a perdurar al llarg del temps⁹⁸.

Els capbreus senyorials⁹⁹ són uns conjunts de declaracions jurades dels pagesos dependents d'un senyor directe en què es fa esment de les obligacions en censos i serveis que els primers, com a titulars del domini útil sobre masos, cases, camps, boscos i molins, havien de presentar al segon. Aquestes informacions són de gran utilitat per estudiar la societat rural medieval. Sempre cal tenir present, però, les limitacions d'aquesta font, ja que és habitual que no es conservin els capbreus de tots els senyors d'una mateixa parròquia, la qual cosa podria portar a establir a partir d'un sol capbreu informació aplicable sobre tots els habitants del lloc en un moment determinat¹⁰⁰.

Tal com cita Ferrer i Mallol¹⁰¹, cap a mitjans del segle XIV la tradició dels primers capbreus de notes, que donaven una versió resumida de cada contracte, incorporen la tendència obligada per llei d'anotar al capbreu el text del contracte sencer, portant d'aquesta manera a un sistema doble d'anotació en dues sèries de llibres, els *manualia* i els *capibrevia* o *libri notularum*. Al llarg del transcurs del final del segle XIV i el segle XV, els capbreus també s'aniran diversificant, esdevenint específics en funció de la tipologia dels contractes que en ells s'hi reunien. Sorgeixen llibres especials de vendes i establiments, de procuracions, de protests, de marmessories, però també d'altres de reservats a determinats senyors i entitats, tan laiques com eclesiàstiques, com llibres de rebuts de pagaments de pensions de censals, de contractes referents a ordes

⁹⁸ M.T. Ferrer i Mallol, "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya", a *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, vol. IV, 1974.

⁹⁹ E. Mallorquí, "Fonts per a una història global del món rural: pergamins, capbreus, registres episcopals i llibres notariaus", pp. 159-171, a *Documentació notarial i arxius*, 2006.

¹⁰⁰ G. Feliu, "L'estudi serial dels capbreus com a font per la història agrària. L'exemple del Palau d'Anglesola", a *Col·loqui d'Història Agrària*, València, 1983, pp. 213-228.

¹⁰¹ M.T. Ferrer i Mallol, "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya", a *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, vol. IV, Colegio Notarial de Barcelona, Barcelona, 1974, pp. 30-192.

religiosos o militars, o fins i tot casos de notaris de clientela mercantil que disposaven de llibres especials de comandes i, a partir del segle XV, també d'assegurances¹⁰².

Dins de la pràctica notarial diària, un dels documents bàsics és el manual. El manual servia com a *pro memoria* de les escriptures que calia anar redactant, cosa que es feia necessària pel llarg transcurs de temps que podia passar entre la *rogatio* i la *traditio* de l'instrument, servint al mateix temps com a índex de cèdules. Cal suposar que es portava més o menys al dia, al contrari dels capbreus, en els quals només s'hi acostumaven a posar en un principi els encapçalaments, deixant l'espai en blanc necessari per la posterior redacció. Quan el document era notat, és a dir, passat al llibre de notes, la minuta del manual era ratllada. Ferrer i Mallol troba la testificació d'aquesta pràctica per una nota marginal del notari barceloní Joan Nadal: *non est notata licet lineata*¹⁰³. Recordem però que cada notari era un cas particular i que, per tant, cada un podia seguir o desmarcar-se d'aquesta tendència.

Amb la difusió dels documents, el manual passa a servir d'índex i guia de capbreus i altres llibres. D'aquesta manera es facilitava la localització de qualsevol contracte a partir de les indicacions contingudes en el manual. A dia d'avui amb un manual podem també observar a partir de les referències quins documents ja no tenim localitzats¹⁰⁴.

Acabem així de fer un repàs als principals instruments notariais, que hem vist tant en aquest apartat com al llarg del treball.

¹⁰² M.T. Ferrer Mallol, "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya", a *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, vol. IV, Colegio Notarial de Barcelona, Barcelona, 1974, pp. 53-60.

¹⁰³ M.T. Ferrer Mallol, "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya", a *Estudios...*, Barcelona, 1974, p. 61.

¹⁰⁴ M.T. Ferrer Mallol, "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya", a *Estudios Históricos...*, Barcelona, 1974, p. 62.

7. Conclusions

Un cop finalitzat el treball, passem a presentar les conclusions finals. El notariat en el territori català ha estat objecte d'un notable increment d'estudi de la historiografia sobretot a partir de la dècada dels anys 70 del segle passat, de la mà d'A. Canellas i J. Trenchs sobretot, seguits de M.T. Ferrer i J.M. Pons Guri. Tot i que en el present treball s'enfoqui l'àmbit notarial des d'un punt de vista més històric, cal recalcar que bona part del seu estudi ha estat fet de la mà de juristes, d'entre els quals destaca per la seva rellevància J. Bono.

Per la feina d'arxiu de l'historiador, establir una bona base metodològica i conceptual, exposar línies d'investigació, ampliar els qüestionaris, introduir les noves tècniques de tractament de dades i compartir l'experiència adquirida amb els anys de treball amb fons notariais resulta de vital importància.

L'evolució que ha viscut l'estudi del món notarial en les últimes dècades queda constatat per la seva presència en congressos, la celebració el 1994 del Primer Congrés d'Història del Notariat Català, i la presència tant de l'estudi notarial com la dels seus documents com a base en diversos grups de recerca del territori. La celebració dels congressos és el més destacable, ja que representa una plataforma on discutir sobre el tema del notariat, proporcionant per altra banda un impuls per la publicació de catàlegs de fons notariais d'arxius i l'edició de protocols notariais.

Pel que fa al notariat, veiem el seu progrès a partir del segle XIII, moment clau en el territori català, revisant la seva regulació i evolució, així com la seva posterior institucionalització. Resulta especialment cabdal l'introducció del Dret Comú des d'Itàlia, fet que permet també la transformació del notariat i facilita que la institució prengui força i s'obri pas en la societat. S'introdueix la reglamentació bàsica en la majoria dels regnes de la Corona, però a Catalunya ens trobem amb una ordenació pròpia.

De cara a l'estudi de la història del món rural, la documentació resulta fonamental. Hem de tenir en compte que com més enrera anem en el temps, menys informació tenim disponible (sempre en comparació amb altres contextos cronològics), portant a que es necessiti accedir a diverses fonts per obtenir un resultat òptim. Cada document és un món en si mateix, però bàsic per articular la totalitat del sistema, ja que amb una

comparació de les dades proporcionades per diversos documents serà possible tenir una visió completa.

Gràcies al Concili de Trento disposem d'un major nombre de documentació disponible, ja que s'obligà a mantenir un registre dels baptismes, matrimonis i òbits. Per altra banda, amb els arxius municipals comptem amb una important base documental amb fonts demogràfiques, fiscals i cadastrals entre d'altres. A partir dels arxius municipals coneixem més a fons l'organització i la quotidianitat de les grans institucions, de la mateixa manera com a través dels arxius de protocols notariais disposem de documentació quotidiana de la societat i la seva estructura.

Hauria estat interessant realitzar una primera aproximació a un estudi historicosocial a partir de l'accés directe a documentació, però les característiques de format del present treball ho impossibilitzen. Deixo oberta però la porta a realitzar-lo en un futur. És per això també que he inclòs l'annex que es presenta al final del treball, amb la transcripció d'una sèrie de documents provinents de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques.

A nivell personal, amb aquest treball concloc els meus estudis de grau a la Universitat de Lleida. Després de la trajectòria d'aquests quatre anys em reafirmo en el meu futur acadèmic, tant pel que fa a l'època medieval com a la documentació. El meu interès pels documents era ja anterior a l'inici de la meva formació universitària, i la realització d'aquest treball sens dubte ha ajudat en aquest enfocament, ja que m'ha estat possible aprofundir més en la institució notarial i en els arxius.

8. Bibliografia

Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada: la documentación notarial y la historia, Santiago de Compostela, 1984

Ankum, H., "Les tabellions romains, ancêtres directs des notaires modernes" a *Atlas du Notariat. Le notariat dans le monde. Huit siècles de notariat latin-Quatre décennies d'union internationale*, *Ars Notariatus* XLII, 1989

Baiges i Jardí, I.J., "El notariat català: origen i evolució", a *I Congrés d'història del notariat català*, Barcelona, 1994

Barris, J.M. i Mancebo, S., "La història s'escriu a cal notari. El projecte de descripció dels instruments notariais de l'antiga notaria de Roses", a *Documentació notarial i arxius*, pp. 215-224, 2006

Bartoli Langeli, A., *Notai. Scrivere documenti nell'Italia medievale*, Ed. Viella, Roma, 2006

Bolòs Masclans, J. i Moran Ocerinjauregui, J., *Repertori d'Antropònims Catalans*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1994

Bolòs Masclans, J. i Sánchez Boira, I., *Inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida (segles XIV-XVI)*, Pagès Editors, Lleida, 2014

Bono Huerta, J., *Historia del Derecho Notarial Español*, I, 1, Madrid, 1979

Bono Huerta, J., *Historia del Derecho Notarial Español*, I, 2, Madrid, 1982

Botet, G., *Els costums de Lleida*, Ajuntament de Lleida, Lleida, 1997

Britnell, R. (ed.), *Pragmatic Literacy. East and West, 1200-1330*, The Boydell Press, Woodbridge, 1997

Busqueta Riu, J. i Satorra Marín, J., *Retaule de textos del segle XV dels fons de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques. Apunts històrics i filològics*, Ed. Fonoll, Juneda, 2012

Canellas López, A., "El notariado en España hasta el siglo XIV: estado de la cuestión" a *Notariado público y documento privado: de los orígenes al siglo XIV*, València, 1989

Canellas López, A., "La investigación diplomática sobre cancillerías y oficinas notariales: estado actual", a *Actas de las Primeras Jornadas de Metodología aplicada a las Ciencias Históricas*, vol. V, Santiago de Compostela, 1975

Capdevila, A., "Les fonts notariais com a indicador econòmic. La crisi finisecular del set-cents al Maresme", a *Documentació notarial i arxius*, 2006

Carreño Sánchez, R.M., "La pràctica notarial a Roma: el *tabellio*, l'antecessor immediat dels notaris moderns", pp. 107-113, a *Documentació notarial i arxius*, 2006

Cencetti, G., *Notariato veronese attraverso i secoli. Catalogo della Mostra in Castelvechio*, Verona, 1966

Clanchy, M.T., *From Memory to Written Record. England, 1066-1307*, Londres, 1979

Conde y Delgado de Molina, R., "Unas ordenanzas sobre las notarías leridanas del 1281", a *Ilerda*, n. XLVII, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1986

Congost i Colomer, R. i Ferrer i Alòs, L. (dir.), *Estudis d'Història Agrària*, n. 22, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2012

Cuadrada i Majó, C., "Sobre el mer i mixt imperi als senyorius feudals de la Catalunya Vella (segle XIV)", a *Mayurqa*, vol. 22, pp. 199-211, 1989

Diversos autors, *Documentació notarial i arxius. Els fons notariais com a eina per a la recerca històrica*, Subdelegació Nacional d'Arxius, Arxiu Històric de Girona, 2007

Diversos autors, *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, vol. IV, Colegio Notarial de Barcelona, Barcelona, 1974

Diversos autors, *Perspectivas actuales sobre las fuentes notariales de la edad media*, Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2004

Durán Cañameras, F., "Notas para la Historia del Notariado Catalán", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, III, 1955

Elliott, J.H., *La Revolta catalana: 1598-1640: un estudi sobre la decadència d'Espanya*, Ed. Vicens Vices, Barcelona, 1966

Fasoli, G., "Giuristi, giudici e notai nell'ordinamento comunale e nella vita cittadina", a *Scritti di storia medievale*, Bolonya, 1974

Feliu, G., "L'estudi serial dels capbreus com a font per la història agrària. L'exemple del Palau d'Anglesola", a *I Col·loqui d'Història Agrària*, València, 1983

Fernández de Buján, A., "A propósito del oficio de *tabellio* como jurista práctico en la experiencia jurídica romana", a *Liber Amicorum Juan Miquel, estudios romanísticos con motivo de su emeritazgo*, Addenda, Col·lecció Àgora, Barcelona, 2006

Ferrer i Mallol, M.T., "Cartes i bitllets privats en els manuals del notari barceloní Narcís Guerau Gili (segle XV)", a *Miscel·lània Aramon i Serra*, vol. II, Barcelona, 1980

Ferrer i Mallol, M.T., "La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes", a *EHDAP*, IV, 1974

Ferrer i Mallol, M.T., "L'expansió d'una regalia al començament del segle XIV: el notariat reial", a *EHDAP*, XIII, pp. 55-73, 1995

Ferrer i Mallol, M.T., "L'instrument notarial (segles XI-XV)", a *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, pp. 29-89, Fundació Noguera, Barcelona, 2000

Ferrer i Mallol, M.T., "Notariat laic contra notariat eclesiàstic. Un episodi de la pugna entre ambdós a Girona (1374-1378)", a *EHDAP*, V, 1977

Ferrer, L., "Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)", a *Estudis d'Història Agrària*, núm. 4, pp. 101-128, 1983

Font i Rius, J., *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1985

Fuentes i Gasó, M.M., *Inventari dels protocols notariaus de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1987

García-Gallo, A., "El documento y los formularios jurídicos en España desde la época prerromana a la Alta Edad Media", a *Anales de la Academia Matritense del Notariado*, Madrid, 1978.

García Sanz, H., "Contribución al estudio histórico del notariado español. El notariado en Vich durante la Edad Media", *La Notaria*, LXXXII, 1947

Gibert, R., "Prenotariado visigótico", *Cuadernos de Historia de España*, Buenos Aires, 1980

Gifre Ribas, P., "La història de la societat pagesa a través dels fons notariais, s. XVI-XVII. Una experiència des del districte notarial de Girona", pp. 71-88, a *Documentació notarial i arxius*, 2006

Gifre, P.; Matas, J. i Soler, S., *Els arxius patrimonials*, CCG Edicions, AHRG i ILCC de la Universitat de Girona, Girona, 2002

Ginebra i Molins, R., "Les escriptures eclesiàstiques a Catalunya", a *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, pp. 88-160, Fundació Noguera, Barcelona, 2000

Gómez Rabal, A., "La realització d'un projecte lexicogràfic: el *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*; La seva història, el seu present, les seves perspectives", a A.M. Badia i Margarit i J. Veny, *Estudis Romànics*, XXX, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2008

Gómez Rabal, A., "En torno a la nueva edición del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*", a Martínez Gázquez et al. (eds.), *Estudios de latín hispánico*, 2011

Hernando i Delgado, J., "Els contractes de treball d'agricultors segons els protocols notariais del segle XIV", a *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, n. 16, Barcelona, 1998

Hodges, R., *Towns and Trade in the Age of Charlemagne*, Duckworth, Londres, 2000

Kosto, A.J., *Making Agreements in Medieval Catalonia. Power, Order, and the Written Word, 1000-1200*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001

Kosto, A.J., "The *convenientiae* of the Catalan counts in the eleventh century: a diplomatic and historical analysis", *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, 19, pp. 191-228, 1998

Laffont, J.L., "Histoire du notariat ou histoire notariale? Eléments pour une réflexion épistémologique", a *Notaires, notariat et société sous l'Ancien Régime*, 1990

Lalinde, J., *La jurisdicción real inferior en Cataluña*, Barcelona, 1966

Lévy, J., *L'autorité des "instrumenta Publice confecta"*, Paris, 1950

López i Pizcueta, T., "Nous suports per a la conservació dels fons notariais", a *Documentació notarial i arxius*, pp. 295-307, 2006

Mallorquí, E., "Fonts per a una història global del món rural: pergamins, capbreus, registres episcopals i llibres notariais", a *Documentació notarial i arxius*, pp. 159-170, 2006

Mateu Ibars, J. (coord.), *De Scriptis Notariorum*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1989.

McCormick, M., *Origins of the European economy. Communications and Commerce, AD300-900*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001

Mirambell, E., "Aportació a la història del notariat gironí", a J.M. Sans (coord.), *Actes del I Congrés del Notariat Català*, pp. 699-712, Fundació Noguera, Barcelona, 1994

Moran Ocerinjauregui, J., *Estudis d'onomàstica catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995

Moreu-Rey, E., *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1991

Mundó i Marcet, A.M., *De quan hispans, gots, jueus, àrabs i francs circulaven per Catalunya*, Seminari de Paleografia, Diplomàtica i Codicologia, Monografies, n. 2, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2001

Nicolaj, G., *Lezioni di diplomatica generale. I. Istituzioni*, Bulzoni Editore, Roma, 2007

Olson, D.R., "Cultura escrita y objetividad: el surgimiento de la ciencia moderna", a D.R. Olson i N. Torrance (comps.), *Cultura escrita y oralidad*, pp.203-222, Gedisa, Barcelona, 1998

Ortí Gost, P., "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: Del Censal a la Taula de Canvi", a *El Món del crèdit a la Barcelona medieval*, pp. 257-282, Arxiu de la Ciutat. Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2007

Pagarolas i Sabaté, L., *El protocol del notari Bonanat Rimentol (1351)*, Barcelona, 1991

Pelegrí i Aixut, M.D., "Fonts notariais i arxius a les Garrigues: Documents per a la recerca", a *Documentació notarial i arxius*, 2006

Peset, M., *Dos ensayos sobre la historia de la propiedad de la tierra*, Ed. Revista de Derecho Privado, Madrid, 1982

Piñol Alabart, D., *El notariat públic al Camp de Tarragona: història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2000

Planas Roig, M., "Els arxius eclesiàstics", a *Annals*, Institut d'Estudis Empordanesos, vol. 21, pp. 283-289, 1988

Pons Guri, J.M. et al., "Manual d'Alcover", a *De Scriptis Notariorum*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1989

Pons Guri, J.M., "Característiques paleogràfiques dels llibres notariais catalans fins al 1351", a *Recull d'Estudis Jurídics Catalans*, vol. I, Barcelona, 1989

Pons Guri, J.M., "De l'escrivent al notari i de la 'charta' a l'instrument. Recepció dels usos notariais itàlics a Catalunya", a *Lligall*, 7, 1993.

Pons Guri, J.M., "Llibres notariais catalans", a *Rubrica. Trivium, Quadrivium, Studium. Las abreviaturas en la enseñanza medieval*, 4, 1990

Preixens Vidal, N., "Descobrint la paleografia: més de 500 anys d'història en un calaix. Transcripció, traducció i estudi de dos manuscrits inèdits del segle XV procedents d'un arxiu particular del Soleràs", a *Traces. X Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*, Centre d'Estudis de les Garrigues, pp. 279-295, 2016

Puig i Ustrell, P., *Capbreu primer de Bertran acòlit, notari de Terrassa, 1237-1242*, Barcelona, 1992

Roigé, X., "Herencia conflictiva y precariedad económica. Tensiones familiares en el Priorat" a D. Comas; A. González, (Ed.), *Familia y relaciones de parentesco. Matrimonio, familia y parentesco. Estudios desde la antropología social*, Generalitat Valenciana – Institut Valencià de la Dona, València, pp. 35-44, 1990

Roigé, X.; Estrada, F. i Beltrán, O., *Tècniques d'investigació en antropologia social*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1999

Sabaté i Curull, F., "El veguer a Catalunya. Anàlisi del funcionament de la jurisdicció reial al segle XIV", a Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, nº 6, 1995

Serra i Puig, E., "Notes sobre els orígens i l'evolució de l'emfiteusi a Catalunya", a *Estudis d'Història Agrària*, nº 7, Barcelona 1983

Solé i Cot, S. i Verdés i Pijoan, P., "L'aportació dels notaris a la societat catalana en els camps del Dret, la història, la literatura i la política", a *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català*, Barcelona, 1994

Tello, E., "El papel del crédito rural en la agricultura del Antiguo Régimen: desarrollo y crisis de las modalidades crediticias (1600-1850)", *Noticiario de Historia Agraria*, núm. 7, pp. 9-37, 1994

Torras i Cortina, M., *El manual del notari Pere Pau Solanelles de l'escrivania pública d'Igualada (1475-1479)*, vol. I i II, Fundació Noguera, Barcelona, 2003

Torras i Serra, M., "Escrivanies judicials, vicarials i senyorials", a *Actes del II Congrés d'Història del Notariat Català*, pp. 355-426, Fundació Noguera, Barcelona, 2000

Trenchs Òdena, J., "Bibliografía del notariado en España (siglo XX)", a *EHDAP*, IV, 1974

Trenchs Òdena, J., "La Cancillería de Enrique IV, rey de Cataluña (1462-1464): Unas notas", a *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, I, 1982

Trenchs Òdena, J. i Aragó, A.M., *Las cancellerías de la Corona de Aragón y Mallorca desde Jaime I a la muerte de Juan II*, Saragossa, 1983

Turull Rubinat, A. [cur.], *Introducció a l'onomàstica. Toponímia i antroponímia catalana i general. Actes del cicle de conferències "Onomàstica catalana" (Lleida, abril de 1991)*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1994

Viader i Gustà, F., *127 genealogies de Fernando Viader. La memòria familiar dels propietaris gironins*, CCG edicions/Associació d'Història Rural de les comarques gironines/Centre de Recerca d'Història Rural de la Universitat de Girona/Consell Comarcal del Pla de l'Estany, Girona, 2004

Vicedo Rius, E., *Fonts per a l'estudi del món rural contemporani*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2005

Wolff, V., *Das Recht der griechischen Papyri Ägyptens*, Bech, Múnich, 1978

Diccionario de Terminología Archivística, Subdirección General de los Archivos Estatales, 1995, consultable en línia a <https://www.mecd.gob.es/cultura/areas/archivos/mc/dta/diccionario.html> [consultat el 16/05/2018]

"L'instrument notarial", a *Ars Notariae*, Col·legi de Notaris de Catalunya, consultable en línia a <http://arxiu.notarisdecatalunya.org> [consultat el 06/01/2018]

"Síntesi històrica del notariat a Catalunya", a *Ars Notariae*, Col·legi de Notaris de Catalunya, consultable en línia a <http://arxiu.notarisdecatalunya.org> [consultat el 06/01/2018]

Web de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: <https://www.mecd.gob.es/archivos-aca/portada.html> [consultat el 16/05/2018]

Web de l'Institut d'Estudis Empordanesos: <http://iee.cat/> [consultat el 20/05/2018]

Web de la Revista *Archivo Hispalense*:

http://wearchivo.dipusevilla.es/archivo/publicaciones/revista_archivo_hispalense.html [consultat el 12/05/2018]

Web de la Universitat de Barcelona sobre les cronologies en els documents: http://www.ub.edu/contrataedium/recursos/eines/cronologies/iframes/any_nativitat.htm [consultat el 30/05/2018]

9. Annex. Exemple del cas de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques

En aquest annex presentem una selecció de vint documents originals inèdits que he transcrit provinents del fons notarial de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques. Els textos escollits es situen entre els anys 1421 i 1424.

Amb això, exposem un exemple de proposta que es podria portar a la pràctica d'estudi local, en aquest cas de les Borges Blanques, a partir de la documentació.

Els documents seleccionats són una sèrie de documents de temàtiques diverses. A grans trets, tots ells es centren d'una manera directa l'activitat econòmica de la vila. Els principals temes tractats són la compravenda de blat, la compra i el pagament per bestiar, recepcions monetàries, memòries de deutes i de vendes, ordinacions de carnisser i arrendament de forn, venda de terres, sagraments, nomenaments de marmessors, recepcions de dot, designacions d'àrbitres, protestes al batlle i pronunciaments d'aquest.

D'aquesta manera, contrastant les diverses informacions sobre els diversos aspectes del dia a dia d'aquell moment, es podria elaborar un estudi que reflectís el funcionaments de la seva societat. El format marcat pel present treball de final de grau impossibilita la realització d'un estudi d'aquestes característiques, però no descarto que es pugui realitzar més endavant. D'altra banda, amb més disponibilitat de temps, es podria ampliar la selecció de documents, transcrivint la totalitat de les més de 600 pàgines dels manuals d'aquests anys. Seria interessant també ampliar aquest conjunt d'informacions amb un buidatge de la documentació de llibres baptismals, matrimonis i òbits. El resultat podria ser una detallada descripció de la societat de pràcticament una dècada del segle XV, cronologia que es podria augmentar, en la vila de les Borges Blanques.

Els textos que ens ocupen es trobaven primer en l'arxiu parroquial de l'església de Sant Pere de les Borges Blanques primer, de l'Assumpció de Maria després, i actualment en l'Arxiu Diocesà de Lleida. En l'època representada en els textos, la vila de les Borges és un «carrer de Lleida»¹⁰⁵. No serà fins a la guerra civil catalana quan s'incorporarà als

¹⁰⁵ Vid. entre altres la síntesi de J. Busqueta i J. Satorra, *Retaule de textos del segle XV dels fons de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques*, Ed. Fonoll, Juneda, 2012, p. 10.

dominis de la família dels Cardona. La ciutat de Lleida, interessada en evitar la intromissió, a través de la mort de Pere de Sanaüja, noble de les Borges, accelera el procés de reincorporació de la vila a la Paeria com a carrer o veí de la ciutat després de pagar-ne la redempció de rescat de la senyoria. Al llarg dels segles XIII i XIV, les Borges es va consolidant com a centre de producció, així com de comercialització agrària i ramadera gràcies a la seva localització entre Lleida i Tarragona¹⁰⁶.

Els textos transcrits són una clara mostra de la vitalitat econòmica i social que caracteritzaven la vila.

9.1. *Transcripció dels documents*

Normes de transcripció

En la transcripció dels documents hem adoptat un seguit de normes per facilitar-ne la lectura. En els textos catalans hem optat per una normativització bàsica, mantenint-nos el més fidelment possible a l'escrit original. Hem realitzat correccions en el cas d'algunes grafies com les dobles lletres a inici de paraula, com per exemple *ffebrrer*; per altra banda hem mantingut altres grafies com la *y* en paraules com *conseyll*, de la mateixa manera que determinades paraules que apareixen amb alguna alteració repetida en la majoria de casos, fet que demostra que no es tracta d'un error puntual, com el cas de l'escriptura *ayn* en lloc d'*any*, o l'utilització de la doble *f* per *cafís* i les seves derivacions. Hem regularitzat la separació de paraules segons els criteris lingüístics actuals. El punt volat l'utilitzem per indicar elisions i aglutinacions de paraules, com per exemple *a·n* per *a en*. De la mateixa manera hem regularitzat l'accentuació, l'apòstrof i el guionet.

Pel que fa als textos llatins hem procurat no realitzar gaires modificacions, corregint tan sols elements gramaticals en que es distingia clarament l'errada. En aquests casos però apareix sempre indicat a peu de pàgina la grafia original.

Respecte als documents d'amdós idiomes presentem punts suspensius entre claudàtors per indicar lletres o paraules de lectura il·legible o text que no s'ha pogut restituir. Hem procurat millorar la puntuació dels documents per fer més comprensible la lectura dels textos.

¹⁰⁶ J. Busqueta i J. Satorra, *Retaule de textos del segle XV dels fons de l'Arxiu Parroquial de les Borges Blanques*, Ed. Fonoll, Juneda, 2012, pp. 10-14.

Documents

Text 1

1421, 23 d'octubre. Les Borges Blanques

Compravenda de blat entre Antoni Barba, Bernat Castelnou i Guillem Amat del mas de Montroig, i Pere d'Aigua d'Alcanyís.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques, Manual 1421-1422, f. 02.

Nouerint universi quod nos, Anthonius Barba, Bernardus Castelnou et Guillelmus Amat, omnes habitatores mansi de Monroyg, quisque nostrum in solidum et pro toto confitemur et in veritate recognoscimus nos tenere in puro deposito et comanda a vobis, venerabilis Petro de Aquis, ville de Alquaniço, et nostris quinque caffissos frumenti boni, pulcri, nitidi ad rectam mensuram llerde, quod promitimus reddere et tornare in continenti et sine mora cum per nos aut nostros requisiti fuerimus seu moviti et si forte in petendo, exhigendo, havendo seu recuperando dictum depositum seu comandam missiones aliquas feceritis, ipsos promitimus vobis et vestris solvere de nostro proprio aute dictam comandam. Et ut predictam majori gaudeant firmitate obligamus nos, in solidum et pro toto, in personis et generaliter, omnia bona nostra mobilia et inmobilia, habita et habenda. Ordinetur largo modo cum apocha de receptis. Actum est in loco de Borgis Albis, XXIII die octobris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXX^ol.

Testes sunt Paschasius Torver, rector Podrigrossi, et Barthomeu Pelicer, loci de Borgis Albis.

Text 2

1421, s.d. Les Borges Blanques

Pagament de 40 florins per una mula per part de Pere Llor i la seva família a Raimundo Ferrer.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques, Manual 1421-1422, f. 02.

Nouerint universi quod nos, Petrus Lor et eius uxor Maria, et filii eiusque Berengarius et Tomà, habitantes loci de Borgis Albis, quisque nostrum in solidum et prototo comfitemur et in veritate recognoscimus nos debere vobis Raymundo Ferrari, notario

termini de Benavari, racione cuiusdam mule pili alba, quam a vobis emisus XXXX florenos boni, auri, aragonie et ponderis recti, et quibus promittimus vobis solvere XV die proxime venturi mense novembris. X florenos item in primo venturo festo Ramis Palmarum. X florenos item in festo Beate Marie septembris. X florenos et alios X florenos restantes ad complementum dictorum XL florenos promito vobis solvere in primo venturo festo Omnium Sanctorum, sub pena tercii cum restitutione omnium expensarum et cum salario procuratoris de III solidis, retinendo nomine precari possessionem super dictam mulam. Ordinetur largo modo. Actum est in loco de Borgis Albis, anno a Nativitate Domine M^o CCCC^o XXI°.

Testes huius rey sunt discretus Miqael Bassa, beneficiatus ecclesia de Borgis, et Johann[is] dicti loci de Borges.

Text 3

1421, 11 de novembre. Les Borges Blanques

Recepció de VIII sous i IV diners.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 02v.

Nouerint universi quod ego, Arnaldus Aranyó, pre[...] loci de Borgis Albis, ut procurator Barthomeu Cardona, civis Barchinone, cum e[...] principalis, confiteor me habuisse et numerando recepissem a vobis Anthonio Figuera, dicti loci, omnes illos centum solidos monete jaccenses de proprieta pro quibus et quorum precio faciebates seu pater vestro et mater vestra faciebant Bernardo Barril, loci predicti, VIII solidos IIII denarios jaccenses, dicto termino et festo ut in Sancto Laciis, continetur de quibus centum solidum simul cum fructibus eorum fuit facta mei [...] procuratorio cessio per Petrum Joahanis [...] Marie, uxor dicti Bernardi Barril, fiat presens absolucio ut largimus possat ad comodum dicti Anthoni Figuera. Actum est in loco de Borgis, XI die novembris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXXI^o.

Testes Petrus Boniorus et Berengarius Codolel major, loci de Borgis Albis, Bernardus Serret et Petrus Brescha, loci predicti.

Text 4

1421-1422. Les Borges Blanques

Deutes per raó de blat comprat a en Jaume Falcó de Les Borges Blanques.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques, Manual 1421-1422, f. 03.

Tots los deius scrits comfessen deure a·n Jachme Falquó del loch de les Borges, per raó de blat que d'ell an comprat, les quantitats de jus scrites ab carta publica, obligats a cort he corts. Actum anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XXI.

XI novembris

Primo Bernat Balaguer et uxor Berthomeua, pagadós a Sancta Maria Magdalena. Testes Arnaldus Berques de Borgis et Bernardus Corral loci de Miraval. Fuit cancellata de voluntate partium. CV solidos.

Item Petrus Soruch loci de Valclara, pagadós en lo dit termini. Testes Miquel Baffart de Manresa. LX solidos.

Item Arnau Aranyó et uxor Brunissen, pagadós en lo dit termini. Testes Arnau Berques de Borgis he Guillelmus Corral de Miraval. C solidos.

XIII novembris

Item Petrus Palau loci de Juneta, pro uno cafficio frumenti. Testes sunt Anthonius Panes et Arnaldus d'Alquaniç. L solidos.

XVI die mensis predicti

Item en Barthomeu Ponç per II caffissos de forment he un caffís d'ordi. Testes Arnaldus Aranyó et Barthomeu Pelicer loci de Borgis. Fuit cancellata de voluntate Jacobi Falquó. CXX solidos.

Item Andreu Aranyó et Bernat Vives major per I caffís de forment he I caffís d'ordi. LXX solidos.

Testes ut supra a pagats Bernat Vives axí com affermança los LXX solidos.

Item Anthonius Guasch per dos caffissos de forment pagadós en lo dit termini. Fuit cancellata de voluntate partium. C solidos.

A XXIII

Item Guillem Corral de Miraval et Pere Berga de les Borges per un caffís de forment. Testes Barthomeu Pelicer et Barthomeu Cornet de Borgis Albis. L solidos.

Eodem die

Item en Pere Servera per VI faneces de forment et VI d'ordi, ço es saber. Testes ut supra. XXXV solidos.

Item Barthomeu Cornet confessus fuit debere dicto Jacobo Falquó ratione trium caffissos frumentum. Testes Barthomeu Pelicer et Pere Berga. CL solidos.

XXVI

Item Berthomeu Valet per VI faneces de forment et VI d'ordi. Testes sunt Pere Ramon major et Arnau Bertran. XXXV solidos.

XI januari anno secundo

(+) Item en Bernat Balager per un caffís d'ordi. Fuit cancellata partium. XX solidos.

(+) Item Anthoni Guasch per dos caffissos d'ordi. XXXX solidos.

Item en Pere de Berga per un caffís d'ordi. XX solidos.

XI die martii

Item en Pere Struch de Valclara per rahó de blat. LXXIIII solidos I denari.

Item en Pere de Jossa del dit loch de Valclara per blat. LII solidos VI denaris.

Item Johan[nis] Floregachs del dit loch de Valclara per blat. Testes Pere Codolell major dierum et Pere Codolell minor loci de Borges. XX solidos X denaris.

Item Maria, uxor quondam Bernardi Codolell et eius filius Petrus Codolel, racione bladi. XXXV solidos.

XV martii

Item Pere Llor per blado. Testes Jacobus Ramon loci de Borgis et Francisco Galina loci de Torregrossa. XXIII solidos IIII denaris.

Item Johannes de Lobera per blat. Actum XXIII aprilis. Testes Arnaldus Aranyó et Bernardo Falquó loci de Borges. XXXXVIII solidos.

Text 5

1422, 2 de febrer. Les Borges Blanques

Deute per raó de bestiar de llana de Bartomeu Cornet a Arnau d'Alcanyís.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques, Manual 1421-1422, f. 06.

Nouerint universi quod ego, Barthomeu Cornet, habitator loci de Borgis, confiteor¹⁰⁷ me debere vobis, Arnaldo de Alquaniç eiusdem loci, racione bestiari de lana quem a vobis emisi XIII libras barchinonenses, quas promito vobis solvere in primo venturo festo Pasce sub pena tercii curie et curis illis et cetera, cum restitutione omnia expensarum. Dictetur largo modo ad noticiam notarii. Actum III die decembris, anno ut supra. Fuit cancellata de voluntate dicti Arnaldi d'Alquaniç. Testes Petrus Enrich et Pere Ramon senior, II^a die febroari, anno a Nativitate Domini M^o CCCC^o XXIII. Testes sunt Pere Ferrer major dierum et Petrus Citges.

Text 6

1422, 15 de febrer. Les Borges Blanques

Ordinacions que haurà de complir el nou carnisser de Les Borges, Arnau d'Alcanyís, durant els propers dos anys.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques, Manual 1421-1422, f. 14.

Huy qui-s comten a XV dies del mes de febrer¹⁰⁸, ayn M CCCC XXII, en Guillemó Cornet, en Perico Guardiola, en Perico Julià e en Guillemó Bernat, jurats aquest ayn del loch deles Borges Blanques, ab esprés consentiment de tot lo conseyll, afermaren a carnicer del dit loch n'Arnau d'Alquaniç, de la festa proppassada de Aninou a dos ayns primés venidós et continuament venidós, sots les formes, maneres he capítols deius scrits:

Primerament promés lo dit carnicer tenir basta la taula del moltó de quiscuna en son temps e segons deius escrit.

Item que aje a fer dos meses carn primal a compliment de la dita taula, çò és juliol he agost, he que age a tallar lo dit moltó per tot lo dit temps al for de XII diners per lliura.

¹⁰⁷ En el text original apareix *confiteor*.

¹⁰⁸ En el text original apareix *ffebrer*.

Item que no gos tallar lo dit carnicer moltons cullits de Cinquagèsima fins a Sent Miquel de setembre.

Item que age he sie tengut de tallar lo dit carnicer quiscuna carn en son temps, çò és ovelles e anyels.

Item que age a tallar la ovella al for de huyt diners per lliura, e anyel a nou dinés per liura.

Item que lo dit carnicer aje a fer tans bous com la vila volrà, emperò que los jurats los ajen a demanar al dit carnicer per quinze jorns abans, e aquels li age assegurar la vila. Emperò si los dits bou o bous eren tals que a la vila no fossen de rebre, que en aquest cas los jurats los ajen ha jutgar sots virtut del sagrament que fet an a quin for se deuran tallar.

Item que lo dit carnicer sie tengut de fer porchs en son temps, emperò que los dits jurats lo y ajen a dir per abans per tal temps que n pugue aver.

Item que lo dit carnicer no gos tenir ni tallar carn carn sinó quiscuna en sa taula, he no gos tallar nenguna carn grossa en la taula del moltó, sots lo ban deius scrit.

Item que lo dit carnicer no gos imflar nenguna bistia ab bocha sinó ab manxa, ni gos alçar lo cap a nenguna bistia quant l'aurà degolat, ans l'age a lexar pla fins sie mort.

Item que age a dogolar tota carn de les damunt dites en hora lícita he honesta.

Item que si lo dit carnicer serà atrobat culpa-ble o farà contra les coses damunt dites en totes o sengles, que en aquest cas per quiscuna vegada que atrobat hi serà, pach de ban per quiscuna vegada e quiscuna cosa cinch sous jaquesos.

Text 7

1422, 2 de maig. Les Borges Blanques

Deute de tres cafissos de blat de Bernat Quaxelos, Arnau Alerich i Bartolomeu Mallorques de Puigverd a Pere d'Aquis d'Alcanyís.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques, Manual 1421-1422, f. 27v.

Nouerint universi quod nos, Bernardus Quaxelos et Arnaldus Alerich et Bartholomeus Mallorques, habitatores loci de Pugvert, quisque nostrum in solidum et cetera. Confitemur et in veritate recognoscimus debere vobis, honorabili Petro de Aquis habitatori ville de Alquanico, videlicet tria caficia frumenti boni, pulcri et nitidi ad

rectam mesuram Ilerde, quos promito vobis solvere in primo venturo festo Beate Maria mensis augusti intus locum Castri Asinorum, sub pena tercii acquirende illi curie seu curiis coram qua vel quibus malueritis nos convenire cum restitutione omnium expensarum, obligando omnia bona nostra mobilia et immobilia, habita et habenda. Ordinetur largo modo cum apocha de receptis. Actum est in loco de Borgis, II die madii, anno a Nativitate Domini M CCCC XXII.

Testes huius rei sunt discretus Pacasius Torner, rector Podii Grossi, et Tomasius Olivart, loci de Juneda.

Text 8

1422, 1 de maig. Les Borges Blanques

Compra d'anyells del delme i de la promia per Arnau Alcanyís.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques, Manual 1421-1422, f. 30.

Prima die mensis maddi anno a Nativitate Domini M CCCC XX secundo.

M[emòria] sie del ayells del delme e de la promia del dit an los quals compra Arnau Alcaniç.

Primerament lebe d'en Carbonel , VI ayells.

Item lebe lo dit Arnau d'Alcaniç d'en Servera, VII ayells.

Item lebe d'en Bernat Falchó, VII ayels.

Item lebe d'en Johan Seret, V ayells.

Item lebe d'en Petro Codolell , III ayells.

Item lebe d'en Guillemó Bernat, IIII ayells.

Item Item d'en Vives, VII ayells.

Item d'en Ramon Forner, I ayel i mig.

Item d'en Bernat Vives deu dels ayels.

Item Ramon de Manre[s]a deu dels ayels.

Item Pere Pastor deu.

Item paga del delme dels ayells a-n Pere Verden, Arnau d'Alcaniç entre dues paga, V florins.

Paga al vicari lo dit Arnau d'Alcaniç, II florins.

Item los que deuen lo delme de lana e promia. Primerament d'en Arnau d'Alcaniç, que la venuda toque entre delme e promia, XLIII solidos.

Item rebem d'en Jachme Falchó lana, III velons.

Item rebem d'en Petro Vives lana, X vellos.

Item rebem d'en Carbonell lana, X velos.

Item rebem d'en Guillemó Bernat lana, V velos.

Item rebem d'en Petro Codolell lana, III velos.

A pagat Arnau Alcanic tot quant devie per delme e promia sino tan solament, XX sous.

Reste a pagar suma que a dat lo dit Arnau d'Alcanich, tots comptes feyts e averats per raó de delma e promia e d'ayells de compra com de lana cosabe, XX lliures VII sous.

Reste a pagar XX sous.

Suma dels ayells que té Arnau Alcanic, XXXIX ayells.

Suma que [lebe] tots ayells, VII florins III sous jaqueses.

E rebut jo Domingo Blanch d'en Alcaniç, XXXIII sous barchinonenses.

Item dech al senyor Arnau de Moltó que comprí lo jorn que fiu covit a tots los letrats hontos legada en posició, çò saber, XII lliures II diners, IX sous III diners.

Item li dech al dit Arnau per una ayella que pesa X lliures que fa, VI sous VIII.

Item li dech d'altra part per menuccies, IX diners.

Item li dech d'altra part per diverses vegades que comprada carn, III sous VI.

Dels damon dits dies, n'e pagat a n Arnau d'Alcaniç una vegada, X sous.

Item n'e pagat a sa muler, çò saber, VI sous.

Ara tots comptes feyts, li dech, III sous III diners.

Bernat Vives, Johan Seret, Petro Cervera, item Ramon Forner.

Text 9

[1422]. Les Borges Blanques

Deutes d'Arnau d'Alcanyís.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques, Manual 1421-1422, f. 31v.

Deu n'Arnau d'Alquaniç lo deius scrit.

Primo, forment que rebé d'en Guillemó Bernat, III faneces.

Item d'en Perico Martina, II faneces II alius.

El matex ordi.

Primo d'en Guillemó Bernat ordi, II faneces.

Item d'en Perico Codolel, IIII faneces.

Item d'en Arnau Berques, II faneces.

Item d'en Perico Ferrer, I faneca.

El mateyx dinés.

Primo, per los adniversaris de III ayns, II sous VI per ayn, VII sous VI.

Item per lo segell del general que li segali una peça de drap, XI sous.

Item per una rova de lana la qual deu per la primícia de dos ayns que diu que dóna a-n Pastor, X sous.

Item per la carta del domenge que li fiu, X sous II.

Text 10

[1422]. Les Borges Blanques

Memòria d'ordi venut.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques, Manual 1421-1422, f. 32.

Memòria del ordi que he venut.

Primo, a un hom de Leyda a XVI diners VIII faneces, X sous VIII.

Item mes ne vení al dit hom VIII faneces al dit for que fan, X sous VIII.

Item mes ne vení a un hom de Cervià dues faneces a for de XVII diners que fan, II sous X.

Item a un hom de la Selva XVI faneces d'ordi al for de XVI diners que fan, XXI sous IIII.

Item ne vení a IIII homens de Reus XXIIII faneces a for de XVII diners que fan, XXXIIII sous.

Item ha un treginer IIII faneces a for de XVII diners per faneca que fan, V sous VIII.

Item ne trametí a Prades III caffissos los qual port e crex e cambià levar, se vené a for de XV sous per caffís, que fan, XXXXV sous jaquesos.

Item ne vení ha n'Aldomar de Vinaxa XII faneces a for de XVII diners, XVII sous.

Item ne vení a-n Perico Josa XIII faneces a for de XVII diners, XVIII sous V.

Item ne trametí a Montblanch II caffissos que isque part e cambi, levat per caffís XVI sous jaquesos que munté, XXXII sous.

Item ne vení ha un pescater VI faneces a for de XVI diners per faneca que fan, VIII sous.

Item mes ne vení ha un pescater IIII faneces a for de XVII diners diners, V sous VIII.

Item mes ne vení a altre pescater VI faneces al dit for, VIII sous VI.

Item ne vení ha Perico de Josa XIII faneces a for de X[...] diners que fan, XVIII sous V.

Item ne vení ha un pescater al dit for de XVII diners que fan, XIII sous VI.

Item a·n Aldomar XVI faneces a for de XVII que fan, XXII sous VIII.

Text 11

1423. Les Borges Blanques

Venda d'una porció de terra dita de Cantacorbs per Maria a Pere de Guardiola.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 10v.

Nouerint universi quod ego, Maria uxor Guilermi Cornet, gratia ex certa sciencia mea e de consensu meo dicti viri¹⁰⁹ mei, vendo vobis, Petro de Guardiola loci de Borgis Albis, precio deçem libras monete jachense medietatem trocium terre situate in termino de Borgis, in presente vocata de Canta Corps, confrontatum dictum trocium terre cum Petro Farrari et cum Guilermo Box, et cum vico regali quantur ad omitatem Ilerdi, et de alia parte cum Domenico Julià et cum Petro Pastor [...] trocium terre, vendimus vobis et vestris franchum et quitium et cum actum ut supra.

Siat apocha de receptus.

Testes huius rey sunt Petro Johan et Franciscus Vives.

¹⁰⁹ En el text original apareix *viris*.

Text 12

1423, 23 de setembre. Les Borges Blanques

Sagrament de Berenguer de les Borges Blanques de no sortir de la vila.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 13.

Huy qui·s a vint e tres del mes de setembre ayn M CCCC XXIII, en Berenguer Mal[...]ins del loch de les Borges Blanques, a presentat sagrament de mans e omenage de boca al honorable en Pere Verdés, balle del dit loch, que no exirà ab sos peus ni d'altri, ni ab nengú ab gin, fora los murs de la dita vila sots virtuts del sagrament, he si lo contrari fare çò que Déu no vulle ne vol, cerà perjur e caygut en pena de bares e de traydor segons fur de Aragó e usança de Catalunya, hi que ab ses armes ni d'altri no·s puge defendre ni ajudar ni valer, hi voll que per mi notari sie feyta carta publica.

Testes huius rey sunt Johanes Falquó et Petrus Nabot dicti loci.

Fou cancellat de voluntat del balle, presents Narcís Janer e Johan Falquó.

Text 13

1423, 29 de setembre. Les Borges Blanques

Nomenament dels marmessors pel testament de Bernat Falcó.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 14.

Quoniam nullus in carne positus mortis periculum evadere potest, id circo, in Dey nomine et cetera. Ego Bernardus Falquó, habitator loci de Borgis Albis, infirmitate detentus tamen in meo bono sensu et memoria ac loquela integra meva, facio testamentum in quo eligo meos manumisores videlicet, Jacobum Falquó, dilectum filium meum, et Berengarium Benet dicti loci, quibus dono plenum posse dividendi bona mea pro ut in hoc meo testamento invenerint hordinatum in primis et aure omnia mea do omnes in quis ab meas et dibita de bonis meis prosolvi consequentur accipie promisi duam centum solidos jacenses, de quibus fiat mea sepultura novena et capud anni bene et honore fice sie mei decet de quibus dimito cuiubet altari ecclesie de Borgis XII denarios. Item Beate Marie Montserrati XII denarios. Item hospitali de Bor[ges] XII deranios. Item dimito de aliis bonis operi Sancto Salvatoris, termini de Borgis, quinquaginta solidos jacenses. Item dimito Johane, uxori Bartholom[eus]

Cornet, filie mea, pro omni iure paterno et materno in bonis nostris sibi pertinetis XV libras jacenses, quas sibi dari mando per totum animum mei obitus inclusive sub tali forma quod dicta Johanna habeat definire in predictis bonis patris et matris. Item dimitto cuilibet de neptis meis filiis predictae Johane pro omni jure et cetera, quinque solidos jacenses. Omnia alia bona mea, mobilia et immobilia, ach se monetia dimitto dilecto Jacobo Falquó, filio meo predicto. Et ipsos heredem universalem in instituo. Et volo quod sit mea ultima voluntate et meum ultimum testamentum. Et volo ipsos valere illo meliori jure quo testamentum valere potest et debet. Quod est actum in locho de Borgis Albis, XXVIII die septembris, anno a Nativitate Domini M CCCC XXIII. Testes huius rei sunt notati et rogati per dictum testatorem, Bartholomeu Gomar et Bartholomeu Baffart, loci de Borgis Albis.

Text 14

1423, 18 d'octubre. Les Borges Blanques

Gabriel Pineda rep la dot de la seva esposa.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 16.

Nouerint universi quod ego, Gabriel Pineda, sartor habitatori loci de Borgis Albis, comfiteor et in veritate recognoscho vobis, Terese Dilecte, uxori mea, quos portastis mei in dotem sive exovario, quos inhitum fuit matrimonium de quibus in instrumento nupciarum nostrorum nulla facta fuit men[...]. bona videlicet que secuntur. Primo, in pecunia numerata, decem florinos boni, auri, aragonie, et sex faneces frumenti ad rectam mesuram de Prades. Item, unam dotzenam de drap de canem pare he mare que bona in omni caue restituende dotis et cetera. [...] nos uni alteri in omnibus lucritis ac apitis et melicoramentis que durante nostro matrimonio deo dauto facere poterimus, et quisque in obitu suo suas valeat facere voluntates. Dictetur largo mod[o]. Actum est in loco de Borgis Albis, XVIII die octobris, anno a Nativitate Domini M CCCCXX[III].

Testes discretus Johannes Arboç et Raymundus Emexer loci de Vimbodi.

Text 15

[1424]. Les Borges Blanques

Designació d'àrbitres per la qüestió que enfronta Antoni Figuera i Jaume Falcó.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 29v.

Com qüestió, debat e controvèrsia fos entre Anthoni Figuera de la una part agent e en Jachme Falquó, fill he hereu d'en Bernat Falquó, quondam, del loch de les Borges. Defenent sobre algun dot, milloraments e altres drets que lo dit Anthoni Figuera axí com a conjunta persona de na Maria, germana sua e muller qui fos del dit Bernat o Jacme fill et hereu, sobre la qual qüestió, debat e controversia per algun temps les dites parts a debatut e pledegat. Entant qui les dites parts bonament no podien bonament concordar ans en menar la dita qüestió, quiscuna part soferie trebayls e grans perdues, despenent lur argent en assessos notaris e altres persones en gran dan de les dites parts. Enehent los dits Anthoni Figuera agent he Jachme Falquó defenent que aço-ls sedudave en gran dapnatge, volent-se lunyar de qüestió he debat, a prechs he industria de alguns bons promens amichs lurs, an volgut fermar compromís de tota lur qüestió et debat, per qualsevol manera que sie, lo qual compromís lo dit Anthoni Figuera feu ab en Perico Ferrer e ab son fill Pere Ferrer, e açò elecs per sa part. E lo dit Jacme Falquó elegí per sa part en Perico Guardiola e en Berenguer Bernat, e que aquests ab ells e sens ells puguen promiciar, arbitrar e delarar ab ells e sens ells, de nit o de dia levant o sient, o en aquella millor manera que els dits arbitres, arbitradó et amigables composadós serà ben vist. E si los dits arbitres no podrien controlar que en aquestas aia, per lavors elegexen per tercera persona en Ramon Forner, al qual ara per lavors quiscuna de les parts atribueixen e donen tot hic poder qui en la dita qüestió pugue pronunciar, sentenciar e declarar nulles per justícia, nulles arbitrariament per amigable composició, axí com ben vist la serà. Los quals arbitres e lo dit tercer agen a pronunciar del present dia de huy en tres setmanes, e si lo dit dia no avien pogut pronunciar, que en aquest cas puguen los dits arbitres prorogar altres tres setmanes inclusivament. Et per complir les dites coses, juraren sobre los quatre evangelis tenir e servir totes les dites coses. Et inposaren-se graciosament pena de [...] guanyadores les dues parts, a la part obedient e la certa part a aquell jutge en poder del qual la

execució serà regesta, e a aquels corts quiscuna de les parts sihe sos bens sotmetens, e obligue tots sos bens.

Text 16

1424, 25 de febrer. Les Borges Blanques

Protesta de Gabriel Pineda contra el batlle Pere Verdeny.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 10v.

A XXV de febrer, any M CCCC XXIII, en Gabriel Pineda, sartre de les Borges, protesta contra l'onrat en Pere Verdeyn, balle per lo molt alt senyor Rey, per tant com lo avie pres sens instància de part, no obstant una letra de la senyora Rehina, e per çò protesta a dots, dans, dapnatges he messions, he açò puga aver e recobrar d'ell, et de sos bens. E lo dit balle demana trellat del present protest, he dix que ell o avie pres per vigor d'una carta de comanda ab vigor, de la qual deu a-n Johan de Riu, et a requesta del dit Johan, per vigor de aquela, l-a pres.

Testes Petro Pastor, loci de Borgis, et Bernardus Peyró, loci de Pugvert.

Text 17

1424, 19 d'octubre. Les Borges Blanques

Arrendament del forn a Berenguer Mallorques, Antoni Panes, Andreu Aranyó i Joan Balaguer.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 48.

En arendat lo forn a-n Berenguer Mallorques, e a-n Anthoni Panes, e a-n Andreu Aranyó e a-n Johan Balaguer, per preu de VI lliures de ací al dia de Cinquagèsima e de Cinquagèsima ha VII ayn, e aquests prometen pagar de sis en sis mesos. Actum XIX die octobris, anno M CCCC XXIII.

Testes discreti Miquel Bafart et Dominicus Blanch, presbiter.

Text 18

1424. Les Borges Blanques

Pronunciament de Pere Verdeny, batlle de les Borges Blanques, a la plaça.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 10v.

Digous, qui's comten a XII dies de octubre, ayn M CCCC XXIII, l'onrat en Pere Verden, balle de les Borges, constituït personalment en la plaça de les Borges, davant casa de·n Josa e de·n Berenguer, dix tals paraules a·n Francesch de Lobera e a·n Berthomeu Cornet, jurats del dit loch. E qui presents jurats. Nos, sos pena de C florins d'or aplicadós als cofres del senyor Rey, que dins spay de tres dies propvinents, nosaltres me ajats misatge a la cort, ço és, sag, e de açò nos en notaris me levats carta, a la qual requesta los dits jurats responeren que si ells lo avien aver lo dit sag, que eren prests de aver-lo emperò dins temps competent. E que la present no fos closa fins ne aguessen agut acort ni·ls corregués temps fins que de la dita requesta o manament agen agut trellat. Testes huis Berenguer Garbler, de Leyda, et Bernat Clergue, de les Borges.

Text 19

1425, 8 de febrer. Les Borges Blanques

Inventari dels béns del jueu Baffayet Aquina.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1423-24-25, f. 62.

Die jovis intitulata octava die febroarii, anno a Nativitate Domini M CCCC XX quinto, hora prime seu quasi, comparuit coram honorabilem Johannem Botella, locumtenentem curie et vicarii ilerdensis, venerabilis Bernardus Peyns, procurator fiscalis et collector serenissime regine, et vigore cuiusdam littere presentate per eundem Bernardum Peyns, data cuius littere fuit Barchinone X die junii, anno a Nativitate Domini M CCCC vicesimo quarto.

Qua littera presentata ilico dictus venerabilis Bernardus Peyns, dicto nomine, requisivit eundem honorabilem locumtenentem vicarii quod virtute ipsius littere procederet ad inventariandum bona Baffayet Aquina, judey habitantis dicti loci de Borgis et [...] ipsius judei et aliorum judeorum siquis plus fuerint in dicto loco, iuxta formam [...] seriem et tenorem dicte littere regie.

Et dictus honorabilis locumtenentis vicarii, recepta dicta littera regia, cum illis humili reverencia, submissione et honore obtulit se paratum servare contenta in eadem, iuxta sui seriem et tenorem. Et nichilominus, attenta dicta requisicione iusta et iuri consona processit ad inventariandum bona dicti judey in hunc qui sequitur modum.

Primo, trobam en la entrada II goneles de burell noves

Item una albarda migancera

Item IIII altres de burell nou poch més o menys

Item una goneleta burela nova

Item una caldera gran de tenguda de III cànters poch més o menys

Item II alnes e miga de fustani blanch

Item IIII parells de çabates noves

Item II parells de calces de dona vermeles

Item un gipó oldà

Item una cota scura ab pena blancha

Item una cota de dona de burell mallorquí

Item una clotxa de beguinat en loch de nova

Item una cota de dona de ferret

Item un sach de hom de ferret forrada d'estopa

Item III altres de burell poch més o menys

Item una alna de blanquer

Item II lançols d'estopa de II teles e miga

Item un lançol de lenç oldà

Item una gonela de blanquer la qual no és atobada de obrar

Item II lançols d'estopa oldans

Item una flaçada de pocha valor

Item II botes mareses, la una plena de vi l'altra esmigada

Item un anap d'argent lo qual té Johan de Veà, misatgé del lochtinent, per los salaris portassen lo dit misatgé la cota scura forrada de blanch dessús escrita.

Testes fuerunt: Franciscus de Lobera et Johannes Falquó.

Que dicta bona fuerunt comendata per honrabilem predictum locumtenentem Francisco de Lobera et Petro Ferrarii, juratis, et Johanni Falquo, loci de Borgis, que bona promiserunt reddere et tornare predicto domino locumentente, tociens quociens

per ipsum requisiti fuerint vel pro dictis bonis LX florenos et expensas intus civitatem Ilerde.

Testes comendate huius fuerunt Bartomeus Cornet et Petrus Merola, loci de Borgis.

Etiam eodem die et anno, in predicta domo judey, fuerunt inventa quedam bona cuiusdam judey vocati Jafudà Abnuçach, ville de Seros, que bona secuntur

Primo IIII pells de cordovans

Item una peça de correger encerada

Item una gramallaça negra

Que bona comendarunt predictis Francischo de Lobera, Petro Ferrarii et Johanni Falquó, presentes testes supradictos.

Text 20

1427, 21 de desembre. Les Borges Blanques

Capítols matrimonials entre Guillem Aranyó i els pares d'Aseno.

Arxiu Parroquial de Les Borges Blanques. Manual 1427-28-29, f. 23v.

In Christi nomine, Amen. Nouerint universi quod nos, Anthonius Martina et uxor Romia, habitatores loci de Borgis Albis, modo tempore nupciarum, damus vobis, Guillelmo Aranyó, filio Petri Aranyó, loci de Borgis Albis, Asendem sive Aseno, filiam nostram in uxorem legitimam prout lex Christi precipit et in Ecclesia Dey est ordinatum et Beati Apostoli Petrus et Paulus affirmant dicentes quod Deus coniunxit homo non separet.

Et damus vobis in dotem simul com dicta Asende, viginti libras jaccenses, videlicet de presenti XII libras jaccenses et una sortem a [...] confrontatam com Petro Pastor et Petro Januari, loci del Albi pro III libris. Alias vero quinque libras restantes ad complementum dictarum XX librarum promittimus vobis dare in solucionibus infrascriptis, videlicet de mense januari ad unum annum L solidos. Et alios L solidos de festo Beate Marie mensis augusti ad unum annum. Et VIII alnas de vervino.

Versa vice, ego dictus Guillelmus recipio vos dictam Asendem cum dicta dote et me ipsum vobis trado in virum legitimum pro legitima prole procreanda, cum bonis sequentibus primo cum medietate vinee confrontata cum Bernardo Aranyó, fratre

meo, et cum Berengario de losa. Item cum medietate sortis dels Rogalls confrontate cum Petro Vives del Albi et cum dicto Bernardo Aranyó. Item medietatem sortis del Carro confrontatam cum Raimundo Balaguer et cum Iohanne Marquet. Itam quandam eram a Pug Perdiguer, cum terra campa confrontata com Raymundo de Manresa et cum Petro Pastor. Item unum ospicium in vico maiori confrontatum cum Petro Ferari et cum Bernardo Carbonel. Item cum III caficiis crocey sive de safrà. Item cum V caficiis frumenti et quinque caficiis ordey. Item unum cup. Item unum vexelot cum IIIlor honeribus vini plenum. Item unam mulam pili nigri.

Et quia matrimonium non est asuetum fieri absque sponsalicio, ideo, propter vestram virginitatem facio vobis sponsaliciu de meo proprio de novem libris cum quinque solidis, suma que sunt inter dotem et sponsaliciu XXVIII libras et quinque solidos, quos asecuro vobis dicte Aseno in et super omnibus et singulis bonis meis. Et recoilligo in omnibus acapitis, lucris et melioramentis et quisque de sua parte suas valeat facere voluntates.

Quos est actum in loco de Borgis Albis XXI decembris, anno a Nativitate Domini M CCCC XXVII.

Testes huius rey sunt Bartolomeus Merola et Franciscus Vives, loci de Borgis.

Fuit in pactis deductum quod dicta Aseno teneatur recognoscere dicto Guillelmo espletum anni presentis cum collectum fuerit. Et quod dicta Aseno difiniat in bonis paternis et maternis cum ex ipsis equis partibus est dotata.

9.2. *Temàtiques per un futur estudi de recerca*

Estudi filològic

Pel que fa a la lingüística, en aquests documents trobem llatí i en menor mesura català, tot i que en la totalitat del fons la relació entre documents d'ambdues llengües es troba més igualat. Durant la primera meitat del segle XIV la majoria de documents eren redactats en llatí. A partir de la segona meitat de segle, l'ús del català anirà guanyant preponderància, fins a relegar la llengua llatina als usos burocràtics. Així, en els textos llatins que tractem, ja veiem una clara influència del català, ja sigui en

l'utilització d'alguns mots, com en la de determinades estructures gramaticals, o fins i tot en algunes errades fruit de l'ús quotidià del català.

Pel que fa a l'onomàstica, presentem a continuació una relació dels antropònims i topònims presents en els documents transcrits en aquest annex.

Text 1:

- Pere d'Aigua, d'Alcanyís
- Bartomeu Pellicer, de les Borges Blanques
- Guillem Amat, de Montroig
- Antoni Barba, de Montroig
- Bernat Castellnou, de Montroig
- Pasqual Torver, de Puiggròs

Text 2:

- Raimundo Ferrer, de Benavarri
- Miquel Bassa, de les Borges Blanques
- Bernat Llor, de les Borges Blanques
- Pere Llor, i la seva muller Maria, de les Borges Blanques
- Tomàs Llor, de les Borges Blanques

Text 3:

- Bartomeu Cardona, de Barcelona
- Arnau Aranyó, de les Borges Blanques
- Bernat Barril, de les Borges Blanques
- Pere Bonori, de les Borges Blanques
- Pere Bresca, de les Borges Blanques
- Berenguer Codoell, de les Borges Blanques
- Antoni Figuera, de les Borges Blanques
- Bernat Serret, de les Borges Blanques

Text 4:

- Andreu Aranyó
- Bernat Balaguer i la seva muller Bartomeua
- Arnau Bertran
- Pere Cervera
- Antoni Guasch
- Joan Llobera
- Pere Llor
- Antoni Panes

- Bartomeu Ponç
- Bartomeu Valet
- Bernat Vives
- Arnau d'Alcanyís
- Arnau Aranyó i la seva muller Brunissén, de les Borges Blanques
- Pere Berga, de les Borges Blanques
- Arnau Bergués, de les Borges Blanques
- Pere Codolell i la seva mare Maria, de les Borges Blanques
- Bartomeu Cornet, de les Borges Blanques
- Bernat Falcó, de les Borges Blanques
- Jaume Falcó, de les Borges Blanques
- Bartomeu Pellicer, de les Borges Blanques
- Pere Ramon, de les Borges Blanques
- Pere Palau, de Juneda
- Miquel Bafart, de Manresa
- Bernat Corral, de Miravall
- Guillem Corral, de Miravall
- Francesc Gallina, de Torregrossa
- Pere Estruc, de Vallclara
- Joan Florejacs, de Vallclara
- Pere de Jussà, de Vallclara

Text 5:

- Pere Enric
- Pere Ferrer
- Pere Ramon
- Pere Sitges
- Arnau d'Alcanyís, de les Borges Blanques
- Bartomeu Cornet, de les Borges Blanques

Text 6:

- Arnau d'Alcanyís
- Guillemó Bernat
- Guillemó Cornet
- Perico Guardiola
- Perico Julià

Text 7:

- Pere d'Aigua, d'Alcanyís
- Tomàs Olivart, de Juneda
- Pasqual Torner, de Puiggros

- Arnau Aleric, de Puigverd
- Bartolomeu Mallorques, de Puigverd
- Bernat Quaxelos, de Puigverd

Text 8:

- Arnau d'Alcanyís
- Guillemó Bernat
- Domingo Blanch
- Pere Cervera
- Pere Codolell
- Bernat Falcó
- Jaume Falcó
- Ramon Forner
- Bernat Manresa
- Arnau Moltó
- Pere Pastor
- Joan Seret
- Pere Verdés
- Bernat Vives
- Pere Vives

Text 9:

- Arnau d'Alcanyís
- Arnau Bergués
- Guillemó Bernat
- Perico Codolell
- Perico Ferrer
- Perico Martina

Text 10:

- Perico (de) Jussà
- Aldomà, de Vinaixa

Text 11:

- Maria, muller de Guillem Cornet
- Guillem Boix
- Pere Ferrer
- Pere Joan
- Domingo Julià
- Pere Pastor

- Francesc Vives
- Pere Guardiola, de les Borges Blanques

Text 12:

- Narcís Gener
- Joan Falcó, de les Borges Blanques
- Pere Nebot, de les Borges Blanques
- Pere Verdés, de les Borges Blanques

Text 13:

- Joana, muller de Bartomeu Cornet
- Bartomeu Bafart, de les Borges Blanques
- Berenguer Benet, de les Borges Blanques
- Bernat Falcó, de les Borges Blanques
- Jaume Falcó, de les Borges Blanques
- Bartomeu Gomà, de les Borges Blanques

Text 14:

- Gabriel Pineda i la seva muller Teresa Dilecta, de les Borges Blanques
- Joan Arbós, de Vimbodí
- Raimundo Emexer, de Vimbodí

Text 15:

- Maria, germana d'Antoni Figuera
- Berenguer Bernat
- Perico Ferrer
- Pere Ferrer
- Antoni Figuera
- Ramon Forner
- Perico Guardiola
- Jaume Falcó, de les Borges Blanques

Text 16:

- Joan de Riu
- Pere Verdés
- Pere Pastor, de les Borges Blanques
- Gabriel Pineda, de les Borges Blanques
- Bernat Peiró, de Puigverd

Text 17:

- Andreu Aranyó
- Miquel Bafart
- Joan Balaguer
- Domingo Blanch
- Berenguer Mallorques
- Antoni Panes

Text 18:

- Bernat Clergue, de les Borges Blanques
- Bartomeu Cornet, de les Borges Blanques
- Francesc de Llobera, de les Borges Blanques
- Pere Verdés, de les Borges Blanques
- Berenguer Garbler, de Lleida

Text 19:

- Bernat Penys
- Joan de Veà
- Baffayet Aquina, de les Borges Blanques
- Bartomeu Cornet, de les Borges Blanques
- Joan Falcó, de les Borges Blanques
- Pere Ferrer, de les Borges Blanques
- Francesc de Llobera, de les Borges Blanques
- Pere Merola, de les Borges Blanques
- Joan Botella, de Lleida
- Jafudà Abnuçach, de Seròs

Text 20:

- Ramon Balaguer
- Pere Carbonell
- Pere Ferrer
- Berenguer de Jussà
- Ramon de Manresa
- Joan Marquet
- Pere Gener, de l'Albi
- Pere Pastor, de l'Albi
- Pere Vives, de l'Albi
- Bernat Aranyó, de les Borges Blanques
- Guillem Aranyó, de les Borges Blanques
- Bartolomeu Merola, de les Borges Blanques

- Francesc Vives, de les Borges Blanques
- Antoni Martina i la seva muller Romia i la seva filla Aseno, de les Borges Blanques

Com es pot apreciar en aquesta relació, d'alguns personatges no se n'esmenta la localització. Amb un estudi comparatiu amb més documents del fons, probablement podríem completar la falta d'informació que trobem en alguns d'aquests textos.

Per altra banda es podria realitzar un estudi onomàstic a partir dels noms esmentats analitzant-ne l'origen, sent llatins o germànics. En aquest sentit trobem exemples de casos d'estudi com els de J. Bolòs, J. Moran, E. Moreu-Rey i A. Turull¹¹⁰.

Per últim, presento també una relació de les festivitats i dies senyalats en el calendari per la seva rellevància tal i com s'extreu dels contractes, sobretot de les referències a pagaments.

Festivitats: festa de Rams (text 2), festa de Santa Maria de setembre (text 2), festa de Tots Sants (text 2), Sant Lluç (text 3), Santa Maria Magdalena (text 4), festa de Pasqua (text 5), festa d'Any Nou (text 6), Cinquagesma (text 6 i 17), Sant Miquel de setembre (text 6), festa de Santa Maria d'agost (text 7), Santa Maria de Montserrat (text 13) i Sant Salvador (text 13).

Estudi diplomàtic

Un dels primers aspectes a analitzar en realitzar un estudi dels textos és la seva cronologia i el seu sistema de datació. En els documents del present context cronològic i geogràfic s'utilitza la datació per l'*anno Domini*. En concret, segueixen la datació de l'*anno a Nativitate Domini*. Dins de la datació de l'Era Cristiana trobem diverses maneres de fer-ho. En primer lloc trobem la datació segons l'any de la Circumcisió, que és el que utilitzem actualment i que començava l'any civil romà amb el nomenament dels cònsols. Era l'utilitzat pels reis merovingis i francs, i s'utilitzà fins el Concili de Tarragona de 1180. Trobem també l'any de l'Encarnació o Anunciació, que inicia el 25

¹¹⁰ Com a exemples d'estudis antroponímics veure J. Bolòs i J. Moran, *Repertori d'Antroponims Catalans*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1994; J. Moran, *Estudis d'onomàstica catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995; E. Moreu-Rey, *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1991; A. Turull [cur.], *Introducció a l'onomàstica. Toponímia i antroponímia catalana i general. Actes del cicle de conferències "Onomàstica catalana" (Lleida, abril de 1991)*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1994.

de març amb la concepció de Jesús. En el cas que la data es trobi entre els dies 1 de gener i 24 de març, s'ha d'afegir un any per passar-lo al càlcul actual. Aquest sistema va ser utilitzat en la Corona d'Aragó fins al regnat de Pere IV. Finalment tenim l'any de la Nativitat, en que l'any té inici el 25 de desembre, festa fixada per l'Església en el dia 25 del naixement de Crist. Aquest sistema es troba en la documentació catalana des de mitjans de segle XIV, amb el decret de Pere IV en les Corts de Perpinyà de 1350, fins a principis del segle XVIII¹¹¹.

Per últim, un estudi diplomàtic dels documents tractats hauria d'incloure les clàusules i fórmules que s'hi inclouen. Aquestes tenen una funció de suport jurídic, i poden ser de diversos tipus: perceptives, prohibitives, derogatives, reservatives, obligatòries, renunciatives, penals i corroboratives. Depenent de la tipologia documental que tinguem, en trobarem unes o altres. D'aquesta manera també podem constatar si les clàusules que apareixen en els documents estudiats segueixen la mateixa tendència i si s'adecuen al context, o si per contra tenen alguna particularitat pròpia.

¹¹¹ Web de la Universitat de Barcelona sobre les cronologies en els documents: http://www.ub.edu/contrataedium/recursos/eines/cronologies/iframes/any_nativitat.htm.